

ERASED FROM MEMORY

ONDERZOEK NAAR DE ONTWIKKELING VAN HET RIJSMUNTCOMPLEX EN DE SLOOP VAN EEN HISTORISCH BOUWBLOK IN DE UTRECHTSE BINNENSTAD



Student: Margyëne Booi (6055516)
Begeleider: Koen Ottenheim
Opleiding: Master Kunstgeschiedenis
Universiteit Utrecht
Datum: 12 augustus 2020

Voorwoord

Dit onderzoek is voortgekomen vanuit mijn zoektocht om erfgoed, waaronder ook gesloopt erfgoed, op een interactieve manier te kunnen bestuderen. Tijdens een cursus uit deze opleiding werd een lezing gegeven door Daan Claassen van Gemeente Utrecht over het 3D reconstrueren van erfgoed en hoe hij dit doet door middel van onderzoek. Dit heeft geleid tot een aanvraag voor een stageproject aan Gemeente Utrecht. Tijdens deze stage heb ik door middel van archiefonderzoek een gedeelte van de panden van het Rijksmuntcomplex gereconstrueerd in 3D met de mogelijkheid om deze ook in Virtual Reality te bekijken en hieraan ook bronnen te koppelen. Dit is een andere manier om erfgoed, ook op afstand, te kunnen bestuderen in een interactieve omgeving. Hoewel het complex goed op tekeningen was gedocumenteerd, waren er nog veel onduidelijkheden over de afzonderlijke panden met de vele op- en aanbouwen en de ontwikkeling van de bouwgeschiedenis. Hiervoor heb ik eerst een onderzoek gedaan naar de bouwmassa's en deze in 3D gezet om daarna deze bouwmassa's gedeeltelijk te detailleren naar de situatie vóór de sloop van het complex. Het onderzoek heeft tot leuke bevindingen geleid en daardoor ook het verhaal van het complex vollediger gemaakt.

Hierbij wil ik Daan Claessen en Jeroen van der Kamp van Gemeente Utrecht afdeling Erfgoed enorm bedanken voor hun begeleiding en bereidheid om mij te helpen met al mijn vraagstukken en natuurlijk ook voor de fijne samenwerking. Ook wil ik Prof. Dr. Koen Ottenheim bedanken voor zijn inzichten en begeleiding om van het stageproject een afstudeeronderzoek voort te zetten.

Margyene Booi,

Mill, 12 augustus 2020

Samenvatting

Het Rijksmuntcomplex omvatte begin 20^e eeuw een overgroot deel van het bouwblok tussen de Neude, Oudegracht, Potterstraat en Drakenburgsteeg. De Provinciale Munt vestigde zich op deze locatie in 1647 in een gedeelte van het voormalige St. Ceciliaklooster (1397-1647) vanwege de beslotenheid. Het complex bestond ten eerste uit de kloostergebouwen op de binnenplaats, een pand aan de Oudegracht en een doorgang naar de Neude. Het pand aan de Oudegracht werd destijds gesloopt om plaats te maken voor de muntmeesterswoning. Tot de 19^e eeuw bestond het complex nog uit de kloostergebouwen en nieuwbouw op het binnenterrein.

Met de overgang van de Provinciale Munt naar de Rijksmunt werd het complex te klein. In de eerste kwart van de 19^e eeuw zijn er panden aan de Oudegracht en de Neude bijgekocht om het complex te vergroten. Halverwege de 19^e eeuw waren de gebouwen toe aan grondig onderhoud en breidde het complex uit door belendende tuinen en woonhuizen te kopen. Alle gebouwen aan de noord-, zuid- en oostzijde van het binnenterrein waren gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe pletzaal, muntzaal en smelthuis. Van deze panden zijn de bestekken gevonden in het archief en geven een gedetailleerd beeld van het bouwtraject waarin de kwaliteit hoog werd geacht. Na deze periode zijn er nog enkele panden aan de Oudegracht bijgekocht en hebben vooral kleine verbouwingen plaatsgevonden. Begin 20^e eeuw kwam een terrein vrij aan de Merwedekanaal en werden nieuwbouwplannen gemaakt voor een nieuwe muntcomplex.

Het complex in de binnenstad was alweer toe aan onderhoud en werd overgenomen door de P.T.T. om hier een nieuw postkantoor te bouwen. Hiervoor moesten de panden van het muntcomplex, particuliere winkels en woonhuizen gesloopt worden. De particuliere eigendommen moesten onteigend worden en hierdoor dienden de eigenaren bezwaren in bij de gemeente die later als ongegrond verklaard zijn. Hoewel dit met name ging over de panden aan beide zijden van de Potterstraat, waren er ook enkele bezwaren van eigenaren aan de Oudegracht. De toenmalige burgemeester was tegen de plannen om de panden aan de Oudegracht te slopen. Hij werd echter geadviseerd door de architect dat deze rij panden niet werd gesloopt en dat het grachtenbeeld behouden bleef. Sommige van deze panden waren destijds al voorzien van nieuwe houten achtergevels. Wanneer de keuze werd gemaakt om ook deze panden te slopen is nog onduidelijk en vergt verder onderzoek.

De panden aan de Neude en Drakenburgsteeg zijn als eerste gesloopt in het begin

van de 20^e eeuw. Hierna volgde de huizenrij aan de Oudegracht en Potterstraat. De bouw van het nieuwe Hoofdpostkantoor was ook een impuls om de bedrijvigheid in de overbevolkte binnenstad te stimuleren. Tevens was de voormalige smalle Potterstraat een belangrijke hoofdroute geworden tussen de binnenstad en de buitenwijken en was dit een belangrijke uitgangspunt om de panden aan de Potterstraat te slopen.

Vanuit de monumentenverenigingen is tot dusver geen documentatie aangetroffen in de vorm van bezwaren tegen de sloop van het bouwblok. Waarschijnlijk heeft de *'Voorlopige lijst der Nederlandsche monumenten'* uit 1908 ook invloed hierop gehad aangezien maar drie panden uit dit bouwblok op de lijst zijn gezet, waaronder de 17^e-eeuwse muntmeesterswoning. Aansluitend hierop waren veel panden uit dit bouwblok verbouwd in de laatste kwart van de 19^e eeuw met nieuwe gevels en interieurs. Hoewel deze architectuur tegenwoordig bestempeld zou worden als zijnde monumentaal, was dit in het begin van de 20^e eeuw nog niet het geval en is het gehele bouwblok gesloopt in combinatie met de andere wensen vanuit de gemeente.

Hoewel dit bouwblok verdwenen is uit het huidige stadsbeeld, is de documentatie uit de 19^e en 20^e eeuw overweldigend. Met behulp van 3D software zijn enkele panden van het Rijksmuntcomplex op basis van de bouwbestekken en archiefmateriaal gereconstrueerd en dienen als basis voor het interactief verkennen van een locatie in de binnenstad dat niet meer bestaat.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting

Inleiding

6

Hoofdstuk 1. Ontwikkeling vóór 1814

1.1 Locatiegeschiedenis

10

1.2 St. Ceciliaklooster

11

1.3 Provinciale Munt

16

1.4 Functies aan de munt

21

Hoofdstuk 2. Rijksmuntcomplex 1814-1900

2.1 Bouwontwikkeling tot 1840

23

2.2 Grote bouwcampagne 1840-1856

26

2.3 Ontwikkeling 1856-1900

35

Hoofdstuk 3. Rijksmuntcomplex na 1900

3.1 Stedenbouwkundige situatie

38

3.2 Architectuur Oudegracht

41

3.3 Architectuur Neude en binnenplaats

43

3.4 Overige panden binnen het bouwblok

46

Hoofdstuk 4. Sloop bouwblok

4.1 Nieuwe stedenbouwkundige plannen

48

4.2 Bezwaren door eigenaren en monumentenverenigingen

49

4.3 Fasering van de sloop

52

4.4 Overblijfselen van de gesloopte panden

54

Conclusie

57

Literatuurlijst

61

Bijlage: 1. Lijst archiefnummers Rijksmunt

2. Lijst archiefnummers St. Ceciliaklooster

3. Tijdlijn ontwikkelingen

4. Beeldmateriaal Neude

5. Beeldmateriaal binnenplaats

6. Beeldmateriaal Oudegracht

7. Beeldmateriaal interieurs

8. Schilderijen Ids Wiersma

9. Plattegronden en doorsneden

10. Verklaring kennisgeving plagiaat

Inleiding

Een wandeling langs de Oudegracht in Utrecht geeft een beeld van een historische stedelijk structuur met voornamelijk rijtjespanden. Echter op het perceel tussen de Oude Gracht en de Neude wordt deze structuur doorbroken door een gebouw met afwijkende proporties van de bebouwing eromheen. Dit gebouw staat bekend als het voormalige Hoofdpostkantoor ontworpen door architect Joseph Crouwel (1885-1962) en opgeleverd in 1924. Voor de bouw van dit ,tegenwoordig, monumentaal pand hebben tientallen panden aan de Neude, de Oude Gracht en de Potterstraat moeten wijken. Een aantal van deze panden was in particulier bezit. Alle andere panden waren in het bezit van de Rijksmunt.

De Rijksmunt was gevestigd op deze locatie van 1814 tot en met de sloop tussen 1918-1921. In 1911 verhuisde de Rijksmunt naar het monumentale gebouw aan de Leidseweg 90 in Utrecht. Voorgangers van de Rijksmunt op deze locatie waren de Provinciale Munt (1647-1814) en het St. Ceciliaklooster (1397-1647).

In 2011 werd het Hoofdpostkantoor gesloten. Voor de herbestemming van het pand moest een verbouwing plaatsvinden. Tijdens deze verbouwing werd de oorspronkelijke garage, later transformatorhuisje, op het binnenterrein gesloopt om plaats te maken voor een aanbouw. Tijdens het uitgraven van de bouwput voor deze aanbouw is er archeologisch onderzoek gedaan door Gemeente Utrecht. Tijdens deze opgravingen zijn o.a. resten van kelders gevonden behorende bij de gesloopte panden die op dit perceel stonden. Deze kelders hadden een directe verbinding met de nu nog bestaande werfkelders aan de Oude Gracht.

Van de Rijksmunt zijn onderzoeken gedaan en gepubliceerd over het personeel, de bedrijfsvoering en het productieproces van munten. Hoewel er al iets bekend was over de gebouwen met behulp van enige afbeeldingen en plattegronden in het online archief, was het geschreven archief in het Nationaal Archief en Utrechts Archief nog niet geraadpleegd. Het was ook niet bekend hoeveel informatie in deze archieven zouden zijn. De gebouwen stammen vermoedelijk deels uit de klooster- en Provinciale Muntperiode. Dit is deels te zien aan de architectuur en materialisatie van de gevels. Met de sloop van deze panden is een gedeelte van het gebouwd erfgoed in Utrecht verdwenen en is het straatbeeld ingrijpend veranderd.

Vóór de start van dit onderzoek zijn de online archieven geraadpleegd. Hierbij zijn er gedetailleerde opmetingstekeningen gevonden. Van de periode 1850-1911 is veel

beeldmateriaal gevonden in de beeldbanken van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed en het Utrechts Archief. Bij nader onderzoek bleek dat het archief van het klooster veelal in het Utrechts Archief was ondergebracht en het archief van de Rijksmunt in het Nationaal Archief in Den Haag. De omvangrijke Rijksmuntarchieven, veelal daterend uit de periode 1814-1980, bestaan uit o.a. bouwbestekken, bouwrekeningen, (geheime) correspondentie en documenten betreffende de bedrijfsvoering en vervaardiging van munten.

Het archief van het St. Ceciliaklooster bevat voornamelijk geschreven documenten zoals koop- en verkoopakten, lijsten van bezittingen, een enkel bouwbestek en de verkooptekening aan de Provinciale munt in 1647. Deze tekening bevat echter niet alle gebouwen in het bezit van het klooster maar alleen dat gedeelte dat destijds verkocht werd aan de Provinciale Munt. Later heeft de Rijksmunt meerdere panden aan de Oude gracht en de Neude opgekocht en uitgebreid tot de situatie in 1911.

Uit de Rijksmuntarchieven is gebleken dat er halverwege de 19^e eeuw een grote bouwcampagne heeft plaatsgevonden. De vele bouwbestekken en bouwrekeningen geven inzicht in de veranderingen van het complex, de bouw op zich en de gebruikte bouwmaterialen. Deze vormen de basis voor de ingrijpende veranderingen aan het complex.

Het bouwblok dat aan het begon van de 20^e eeuw gesloopt moest worden voor de bouw van het Hoofdpostkantoor en de verbreding van de Potterstraat bestond voor 2/3 deel uit het Muntcomplex. Het andere deel bestond voornamelijk uit panden met een woon- en bedrijfsfunctie. Veel van deze panden waren in het bezit van particulieren. Het Muntcomplex en een enkele pand waren eigendom van de gemeente. Het is opmerkelijk dat dit bouwblok in de 20^e eeuw geheel werd gesloopt. Het bouwblok had in de eindfase een combinatie van gebouwen en gebouwdelen daterend vanaf de middeleeuwen tot aan de 20^e eeuw. De prominente locatie in de binnenstad met de Neude en Oudegracht in het hart van Utrecht maakt dit een belangrijke plek in de stad waarvan alleen de werfkelders nog een referentie zijn aan het St. Ceciliaklooster, Provinciale Munt en de Rijksmunt. Hierbij komt ook de positionering van een belangrijk bedrijf dat bleef groeien en zich uitbreidde in hartje Utrecht waarbij het straatbeeld vrijwel ongeschonden bleef van de middeleeuwse opzet.

Met dit onderzoek wordt de ontwikkelingsgeschiedenis van dit vergeten bouwblok vastgelegd en wordt onderzocht waarom dit bouwblok met een rijke geschiedenis is gesloopt om plaats te maken voor een kolossaal gebouw dat middenin de historische binnenstad is gebouwd.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: **Wat is de ontwikkeling van het voormalige Muntcomplex in Utrecht in de periode van 1647-1911 en waarom is dit complex samen met de omliggende panden gesloopt?** Om deze hoofdvraag te beantwoorden zal eerst onderzoek gedaan worden naar de drie opeenvolgende fasen van het perceel tussen de Neude en Oudegracht beginnende bij de periode van het St. Ceciliaklooster vanaf 1397 en eindigend bij de Rijksmunt in 1911. Hierna wordt ook onderzocht wat voor andere panden er in het bouwblok rondom het Muntcomplex stonden. Wat was de locatie van de afzonderlijke gebouwen en het bouwvolume? Wat was de indeling en hoe functioneerde het Muntcomplex? Waarom is er besloten om het bouwblok volledig te slopen? Wat is er nog over van dit bouwblok? Welke waardevolle gebouwen zijn er verdwenen en in hoeverre is er bezwaar geweest tegen de sloop?



Afb. 1 Projectie gesloopte bouwblok met Rijksmunterrein in de huidige stedenbouwkundige situatie Bron: huidige kaart Googlemaps / situatietekening Theo Verlaan

Het onderzoek bestaat uit een literatuurstudie en archiefonderzoek naar de gebouwen van het Muntcomplex en de omliggende bebouwing. Hiervoor worden voornamelijk primaire bronnen gebruikt zoals de opmetingstekeningen van Theo Verlaan uit

1911-1919, het archief van de Rijksmunt in het Nationaal Archief en het archief van het klooster in het Utrechts Archief. Het archief van de omliggende panden is ook in het Utrechts Archief. Het vooralsnog onbekende boekje *'Verslag van al het verrigte tot herstel van het Nederlansche Muntwezen van het jaar 1842 tot en met 1851'* uit 1853 werd geschreven vlak na de grote verbouwing in de 19^e eeuw en biedt licht op de ontwikkeling van verbouwing halverwege de 19^e eeuw.

In hoofdstuk 1 wordt een beknopte geschiedenis van de locatie beschreven en wordt er kort ingegaan op de complexen die destijds meer dan de helft van het bouwblok uitmaakten. In hoofdstuk 2 wordt dieper ingegaan in het Rijksmuntcomplex nadat alle Provinciale munthuizen werden opgeheven. Hierbij wordt ook de grote bouwcampagne van 1845-1850 beschreven na de uitbreiding van het complex. In hoofdstuk 3 wordt onderzocht wat voor andere gebouwen in dit bouwblok waren en wat de bouwhistorische waarde van de panden binnen dit bouwblok destijds is geweest. Hoofdstuk 4 gaat in op de laatste fase, namelijk de sloop. Er wordt besproken waarom er overgegaan werd tot sloop van het bouwblok en de fasering hiervan. Er wordt onderzocht of er bezwaren waren ingediend met betrekking tot de sloop door o.a. eigenaren en monumentenverenigingen en hoe hiermee is omgegaan. Tenslotte wordt een korte weergave gegeven van de bestaande bouwdelen.

Hoofdstuk 1. Ontwikkeling voor 1814

1.1 Locatiegeschiedenis

Het gesloopte bouwblok lag tussen de oostzijde van de Neude en de westzijde van de Oudegracht. Aan de noordzijde liep de Pottersteeg en aan de zuidzijde de Drakenburgsteeg. In de middeleeuwen was de Neude een lager gelegen drassig stuk grond dat niet geschikt was voor bebouwing.¹ Tijdens de bouw van het Postkantoor werden scheepsresten aangetroffen. Hoewel er verhalen rondgaan dat hier een haven is geweest, is de Neude hoogstwaarschijnlijk een plek geweest waar een rivierloop schuilgaat.² Dit is ook de reden waarom de Neude nooit is bebouwd. De Neude lag sinds de middeleeuwen al op een strategische plek vanwege de ligging aan de doorgaande route van oost naar west en nabijheid van de Oudegracht.³ Utrecht had in de middeleeuwen vier grote stadspoorten. De oost-west route liep vanaf de Wittevrouwenpoort, de oostelijke stadspoort, naar de Neude en doorkruiste de Oudegracht bij de Bakkerbrug. Deze route liep verder via de Bakkerstraat tot aan de zuidzijde van kasteel Vredenburg.

De Neude werd eind dertiende eeuw opgehoogd en gebruikt als marktplaats. Dit was echter niet de enige functie omdat de Neude ook als toernooiveld, vuilstort- en executieplaats werd gebruikt.⁴ Vanaf 1456 werd het plein aanzienlijk verhoogd en deed toen dienst als koren-, leer- en wolmarkt.⁵ Tevens was de Neude het grote kruispunt in de binnenstad van Utrecht. De noordzijde had een directe verbinding via de Potter- en Viesteeg langs Kasteel Vredenburg naar de westelijke stadspoort, de Catherijnepoort.

De Oudegracht functioneerde als een transportroute, ook wel de Noord-Zuid route, die dwars door de stad liep. Door de lagere ligging ten opzichte van de straat werd de Oudegracht een lange haven die vanaf de 12^e tot aan de 20^e eeuw gebruikt werd voor het transporteren van goederen. De lagere ligging bood ook de mogelijkheid om tunnels onder de straat door te maken tot aan de voorraadkelders van de grachtenpanden. Hierdoor konden bedrijven meteen bevoorrad worden vanuit de schepen.

¹ Van der Kamp, Basisrapport, 2.1.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Van der Tuuk 1999, 114.

⁵ Van der Kamp, Basisrapport, 2.1.

1.2 St. Ceciliaklooster

Het St. Ceciliaklooster werd gesticht in 1397 door Dirc en Lucie van de Aa. Zij hadden een perceel aan de Neude geschonken aan vrienden met de opdracht om daar *'eenige vrouwen van goed gedrag'* te huisvesten (afb. 2).⁶ In 1399 voegde de dochter van Dirc zich ook bij deze groep vrouwen die de derde orde van St. Franciscus aannamen. Kort hierna is ook het kapel bijgebouwd.⁷ Enkele jaren later, in 1403, voegde zijn schoonzoon Dirck Pijl ook het aangrenzende perceel aan de Oudegracht toe aan het klooster.⁸



Afb. 2 Gezicht op het St. Ceciliaklooster vanaf de Neude in 1618 vanuit het zuiden. Bron: Rijksmuseum inv.nr: SK-A-155

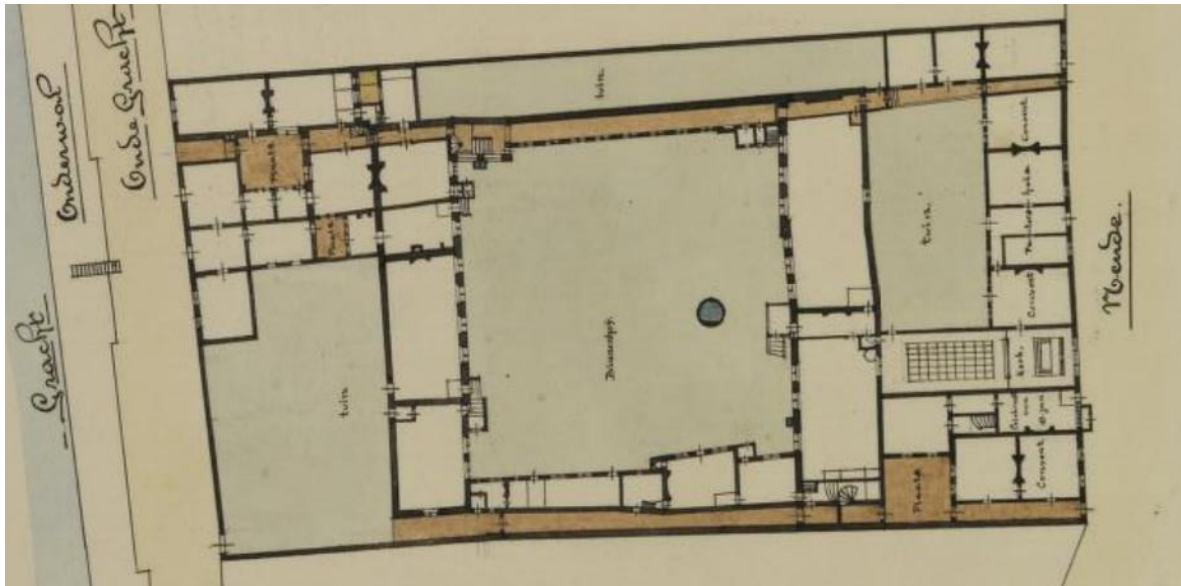
Het archief bevat verschillende, niet getranscribeerde, eigendomsakten van panden aan de Neude en Oudegracht. In 1467 zijn er twee huizen aan de westzijde van de Neude in het bezit van het klooster gekomen. De periode tussen 1403 en 1456 zouden meerdere panden aan de Oudegracht zijn overgedragen aan particulieren. Het klooster verhuurde ook enkele panden aan de Oudegracht. Om welke panden het gaat is nog onduidelijk maar er zijn meerdere rentebrieven voor de huur van woningen bewaard gebleven. Het is in ieder geval zeker dat het klooster ook in het pand ten zuiden van het kapel gevestigd was en tevens ook in een pand ten noorden van de ingang aan de Oudegracht.⁹ Aangezien het hier om plechtbrieven gaat is het onduidelijk of het klooster nog geld verschuldigd was aan eigenaren of dat de huurders nog geld verschuldigd waren aan het klooster.

⁶ Utrechts Archief, Beschrijving St. Ceciliaconvent, 4.3.02.

⁷ Buchelius, Fundatiebrief 1396, fol. 22-23.

⁸ Buchelius, Akte van donderdag na St. Marcus 1403, fol. 23.

⁹ Utrechts Archief, Regest 6 september 1578, toegang 708 inv. nr. 980-1.



Afb. 3 Reconstructie Theo Verlaan van het kloosterterrein / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 214096

In 1911 is een reconstructie gemaakt van het totale kloosterterrein op basis van een 17^e eeuwse plattegrond. Hoewel het overgrote gedeelte klopt, roepen enkele delen vragen op. Aan de Oudegracht is een grote tuin getekend terwijl op 16^e eeuwse stadskarten hier al rijen met huizen stonden met grote achtertuinen.¹⁰ Aan de Neude ontbreekt tevens het zijkapel en een pand ten noorden van het grote pand grenzend aan de zijkapel. Waarop de tekenaar de reconstructie baseerde is nog onbekend.

Naast de panden aan de Neude en Oudegracht beschikte het klooster over tientallen landgoederen in buitengebieden.¹¹ Het grootste perceel was '24 morgen land in Blummendael'. Dit is ongeveer gelijk aan 24 hectare. De overige landgoederen varieerden tussen de 0,25 – 10 morgen land in onder andere Lopik, Maarsseveen, Loenen en Honswijk.¹² Sommigen van deze landgoederen waren eigendom van het klooster en anderen waren verkregen middels erfpacht.¹³

Na de reformatie, vanaf 1580, werd het verboden om katholieke diensten te houden. Ondanks dit besluit bleef het klooster bestaan en konden de nonnen hun geloof uitoefenen. Ondanks dat geloofsuitoefening werd getolereerd, had het besluit grote gevolgen voor het klooster omdat er geen nieuwe personen aangenomen konden worden. Zo liep het klooster langzaam leeg bij het overlijden van de nonnen. Vanaf 1613 zou het toezicht ook scherper zijn geworden.

¹⁰ Van der Kamp, Basisrapport, 2.1.

¹¹ Utrechts Archief, Beschrijving St. Ceciliaconvent, 4.3.02.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

De kapel werd uiteindelijk in 1618 ingericht als wachthuis voor soldaten en werd in 1656 verkocht.¹⁴ Waarschijnlijk zijn de gevels en het interieur van de kapel hierna ook veranderd. In 1744 had zowel de kerk als de zijkapel een trapgevel met kruiskozijsen. Hierdoor is aan te nemen dat er verschillende verdiepingvloeren zijn aangebracht in beide panden. Het is hoogstwaarschijnlijk dat de buitenste contouren van de kerk en zijkapel zijn behouden en aangepast omdat de verhouding van de bouwmasa overeenkomt met de verhouding van de kerk en zijkapel ten opzichte van de bebouwing eromheen.

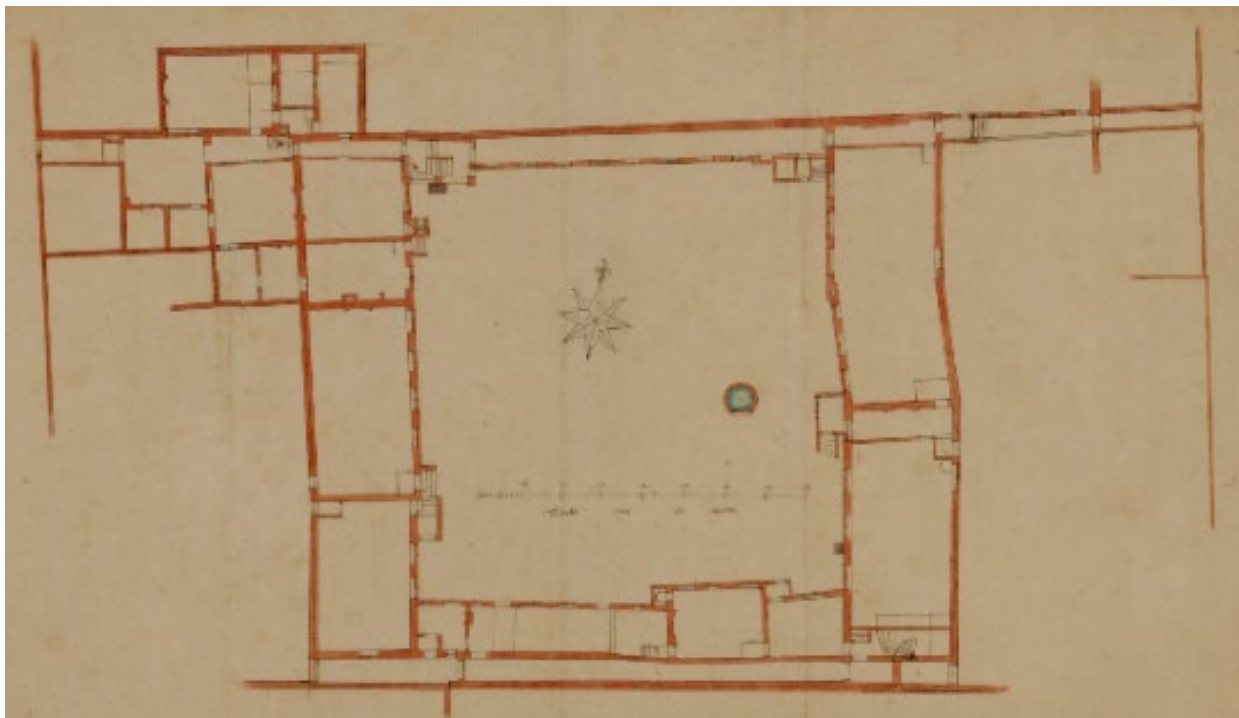


Afb. 4 De Neude in 1618: Afdanking van de waardgelders Bron: Rijksmuseum inv.nr: SK-A-606

De kerk en zijkapel grensden aan de zuidgevel van het patershuis (afb. 4). Op archiefmateriaal uit de 17^e eeuw zijn de twee gebouwen afgebeeld als religieuze gebouwen. Hoewel de kapel hoger was dan de zijkapel, waren beide vergelijkbaar in de gevelarchitectuur. De gevel van de zijkapel is vrijwel identiek aan de gevel van de kerk, maar dan kleiner. Beide tuitgevels hebben een hoog spitsboogvenster met vorktracering in het midden van de gevel. Op het schilderij van Cornelis Droochsloot *'Afdanking van de waardgelders door prins Maurits op de Neude te Utrecht op 31 juli 1618'* gemaakt in 1622 worden beide gebouwen afgebeeld met een rond venster in de nok en heeft het kapel openklappende luiken op de begane grond. Ook het pand links van het kapel behoorde tot het klooster (afb. 4).

¹⁴ Utrechts Archief, Beschrijving St. Ceciliaconvent, 4.3.02.

Van het klooster ontbreken de plattegronden. Het oudste plattegrond tot nu bekend is de opnametekening uit 1647 bij het intrekken van de Statenmunt in een gedeelte van het kloostercomplex. Het klooster was echter groter en had meerdere panden aan de Neude en Oudegracht in bezit. Op de plattegrond uit 1647 wordt voornamelijk de binnenplaats en de gebouwen die hierop gericht zijn getekend (afb.5). Ook valt op dat er aan de zuidzijde vanaf het kapel tot aan de achterkant van de panden aan de Oudegracht een doorgang was. Aan de noordzijde was een smalle kloostergang vanaf de Neude tot aan de Oudegracht. Op de grote binnenplaats bevindt zich een waterput en enkele waterbakken. De gebouwen aan de west- en oostzijde van de binnenplaats bestaan uit grote open ruimten en de gebouwen aan de zuidzijde bestaan uit kleine en smalle ruimten. De noordzijde van de binnenplaats heeft alleen een kloostergang. De plattegrond weergeeft de locatie van de secreten, trappenhuisen en openhaarden maar de voormalige functies van deze kamers worden niet benoemd. Aan de oostzijde zijn er drie kleine 'open plaatsen' behorende bij de panden aan de Oudegracht.



Afb. 5 Opmetingstekening 1647 / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 216497

Bij de verhuizing van de Provinciale munt naar het kloostercomplex zijn er ook reparatiewerkzaamheden gedaan aan de daken van enkele panden. Het bestek uit 1647 beschrijft dat het ging om een dak van '136 voeten bij 25 voeten' vergelijkbaar aan 41,5

meter.¹⁵ Deze afmeting komt overeen met de totaalmaat van zowel de panden ten westen als ten oosten van de binnenplaats maar het is nog onduidelijk om welke kant het ging. Wat verder nog leesbaar is, is dat er eiken en grenen hout is gebruikt en de daken belegd waren met blauwe en rode pannen.

¹⁵ Utrechts Archief, Bestekken van daken van vernieuwing van het convent, 891-3x.

1.3 Provinciale munt

Vóór de verhuizing van de Provinciale Munt naar het complex aan de Neude en Oudegracht, was deze gesitueerd aan tussen de Nobelstraat en Kromme Nieuwe Gracht van 1579-1647 in Utrecht (afb.6).¹⁶ Dit gebouw werd echter te klein en er was behoefte aan een plek die geheel besloten was om de veiligheid van de productie te waarborgen. Vanwege de beslotenheid van het kloostercomplex werd de keuze gemaakt om de Provinciale Munt daarnaartoe te verhuizen.



Afb.6 Locatie Muntcomplex 1579-1647 / Bron: Rijksmuseum inv.nr: RP-P-AO-5-11

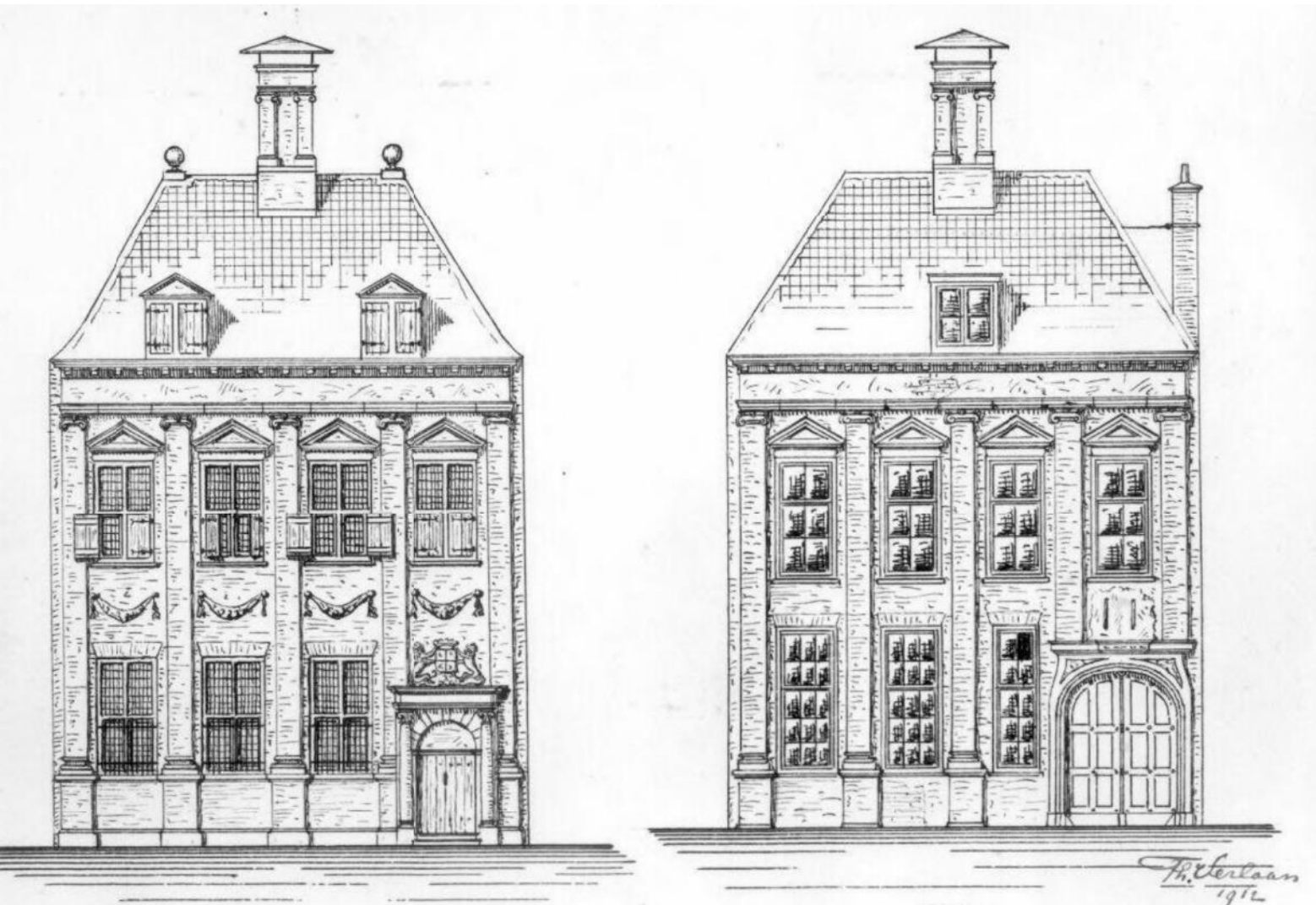
Het boekje *'De Utrechtse Munt: Uit haar verleden en heden'* uit 1912 geeft een leidraad in de ontwikkeling van het gebouwencomplex. Het boekje is geschreven door Copius Hoitsema (1867-1956) en Frederik Feith (1878-1945). Hoitsema was muntmeester aan de Rijksmunt van 1909-1933. Hij heeft ook andere publicaties over de munt geschreven namelijk *'Aantekeningen over het vervalschen van munt'* (1905) en *'s Rijks Munt : 25 jaren in eigen beheer, 1902-1927 : een nabetrachting'* (1927). Feith was ingenieur van beroep en had ook een publicatie over zijn bezoek aan de Rijksmunt *'Een bezoek aan 's Rijksmunt te Utrecht'* (1908). In dit artikel gepubliceerd in weekblad Elsevier staan ook foto's uit hetzelfde jaar die vooralsnog niet in de archieven zitten.¹⁷

¹⁶ Luijt, Personeel aan de munt, 13.

¹⁷ Feith, Een bezoek aan 's Rijksmunt te utrecht, 99.

Bij de verhuizing in 1647 werd niet het gehele kloostercomplex toegewezen aan de Munt. Het ging hier met name om de gebouwen op het binnenterrein en een pand aan de Oudegracht. Kort hierna is het pand aan de Oudegracht gesloopt en werd hier de Muntmeesterswoning gebouwd (afb. 7). Dit gebouw bestond bovengronds uit twee bouwlagen met een kap, ook wel een schilddak en had grotendeels een symmetrische opzet.

Aan de straatzijde lijkt dit een groot gebouw, maar is daadwerkelijk zeer smal en circa 5,5 meter diep gemeten langs de buitegevel. De gevel was gedecoreerd met vijf pilasters met ionische kapitelen. Het metselwerk van de pilasters had een klezoren beëindiging. De begane grond had drie hoge kruisvensters en een ingangspartij voorzien van een enkele houten deur met kolommen voorzien van Korintische kapitelen. Hierboven was een groot wapen aangebracht. Tussen de boven en beneden vensters waren vier guirlandes aangebracht. De kruisvensters op de 1^e verdieping waren voorzien van houten luiken op de onderste helft. Elk van de bovenvensters had een driehoekig fronton aan de bovenkant.

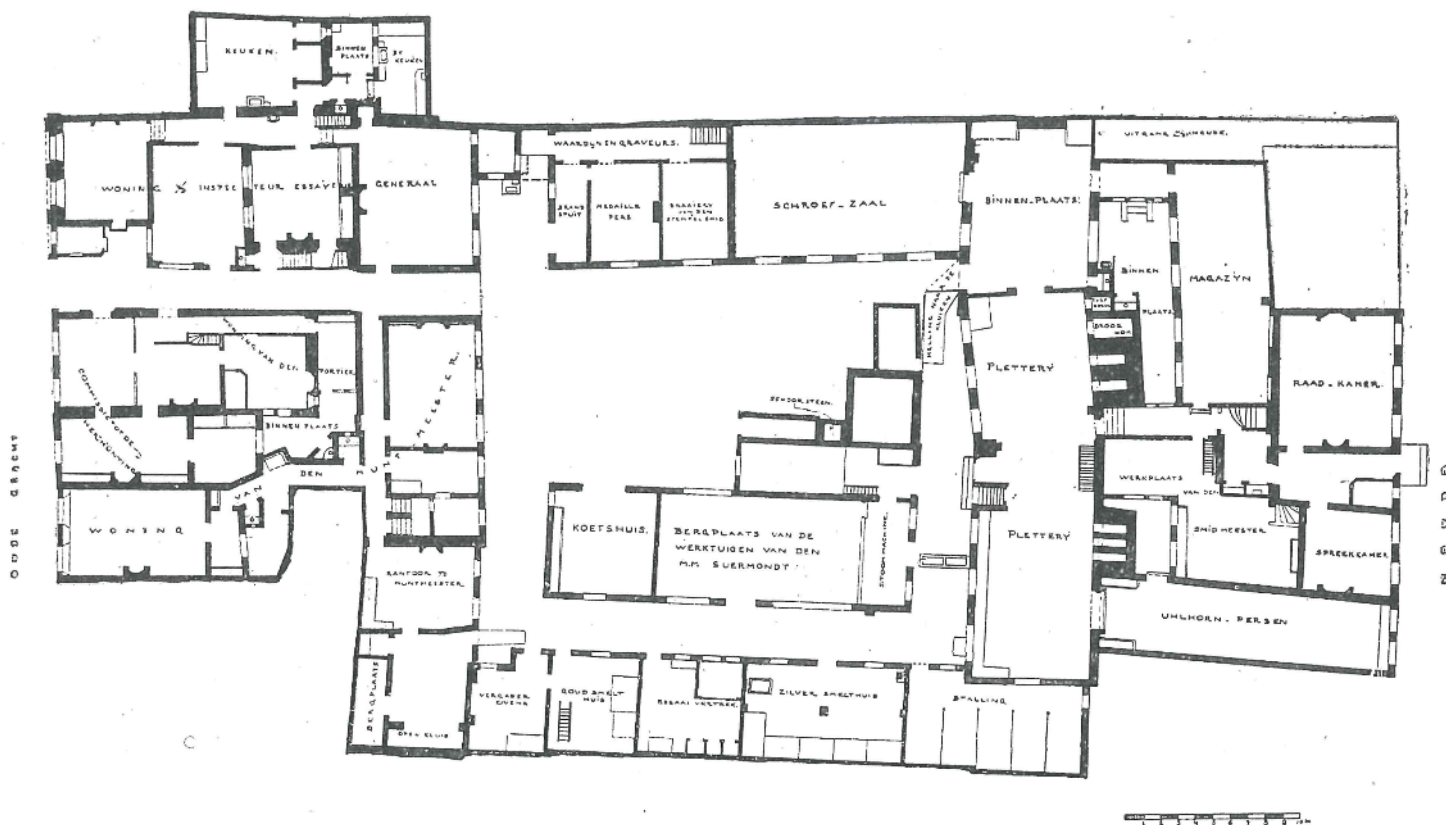


Afb. 7 Reconstructie Muntmeesterswoning 1647 en 1912 door Theo Verlaan / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 37797

Op het dak waren twee dakkapellen en een prominente gedecoreerde schoorsteenpijp kwam in het midden van het dak uit. De openhaard bevond zich niet recht hieronder, zoals bij de andere panden, maar zat tegen de noordgevel aan. De decoratie van de schoorsteenpijp op het dak is ook uitbundig met vier hoekpilasters met ionische kapitelen, een rondgaande kroonlijst en een kap. Hoewel de architect van dit pand onbekend is, heeft de architectuur sterke overeenkomsten met prominente gebouwen met een classicistische architectuur zoals het Mauritshuis in Den Haag en stadhuizen uit de 17^e eeuw.

De gevel is in de tweede helft van de 18^e eeuw verbouwd waarbij de toegangsdeur werd vergroot met een dubbele deur. Hierdoor moest een raam op de begane grond worden verkleind. Waarschijnlijk zijn toen alle kruiskozijsen op de begane grond vervangen voor hogere schuiframen met een driedeling in het glasoppervlak. Archiefbeelden tonen aan dat ramen op de verdieping in de tweede helft van de 19^e eeuw dezelfde ramen hadden. De vensters op de tweede bouwlaag zijn in ieder geval later weer vervangen door schuiframen met een tweedeling, waarschijnlijk eind van de 19^e eeuw.

De indeling van de ruimten ten noorden van de voormalige muntmeesterswoning zijn in de middeleeuwse situatie gebleven. In 1840 was dit op de begane grond een grote en kleine keuken met een tussenruimte voorzien van een wc. Alle drie ruimten waren verbonden aan de kleine binnenplaats.



Afb. 8 Plattegrond Rijksmuntcomplex circa 1840 / Bron: Hoitsema & Feith

De plattegrond uit circa 1840 toont nog enkele overeenkomsten met de plattegrond uit 1647 waarop de kloostergebouwen gedeeltelijk afgebeeld staan. De gebouwen aan de west- en oostzijde van het binnenterrein zijn in de hoofdvorm hetzelfde gebleven als bij de overname in 1647 (afb.8). Het pand met de 'uhlhorn persen' aan de Neude was de locatie van het voormalige zijkapel van het klooster. Het grote kapel is nooit onderdeel geweest van het muntcomplex. Hoewel de gevels van dit pand waarschijnlijk in de 17^e eeuw zijn veranderd en er tussenverdiepingen zijn ingezet, is de bouwmassa vrijwel onveranderd gebleven. Ook het patershuis aan de Neude heeft nog de middeleeuwse bouwmassa.

De kloostergangen aan de noord- en zuidzijde van het binnenterrein moesten wijken voor de bouw van nieuwe lokalen ten behoeve van de muntproductie. Het is onbekend wanneer de lokalen aan de noordzijde zijn gebouwd. De lokalen aan de zuidzijde, eerder in gebruik door het klooster, zijn gesloopt om plaats te maken voor onder andere een nieuwe goud- en zilversmelthuis en stalling die in 1795 werden gebouwd. De gesloopte kloostergebouwen aan de zuidzijde functioneerden als smelthuis.¹⁸

Het binnenterrein werd bebouwd met bergplaatsen en een koetshuis. Waarschijnlijk is het koetshuis gebouwd na de aanzienlijke verbreding en verhoging van de toegangsdeur

¹⁸ Hoitsema, De Utrechtse Munt, 36.

bij de muntmeesters woning, waardoor het mogelijk werd om ook met een koets op het binnenterrein te komen. Hierna werden er geen grote ingrepen meer gedaan aan het complex tot aan 1811.

In 1811 bleek het noodzakelijk om het complex uit te breiden. Voor deze uitbreiding zijn er drie panden aan de zuidzijde van de muntmeesterswoning aangekocht en verbouwd.¹⁹ Enkele jaren later, in 1817, werd ook een voormalig kloostergebouw, het patershuis, aan de Neude bijgekocht. Daaropvolgend werd in 1821 het voormalige zijkapel van het klooster, welke vóór 1744 al verbouwd was tot woning, op kosten van de muntmeester aangekocht (zie bijlage 3). Tot circa 1840 zijn er geen aanzienlijke veranderingen aangebracht aan het complex.

De enige plattegrond waarop de indeling ten tijde van de Provinciale Munt waarschijnlijk te zien is, is de plattegrond uit circa 1840.²⁰ Deze plattegrond geeft de situatie weer van het complex circa 1840. Hoewel de functies van de ruimten waarschijnlijk veranderd zijn na 1814, na de overgang tot Rijksmunt, zijn de gebouwen vrijwel hetzelfde gebleven tot halverwege de 19^e eeuw.

Waarschijnlijk hebben de panden aan de Oudegracht ook dienst gedaan als kantoren en woonhuizen. De muntmeester woonde in de muntmeesterswoning linksboven op de plattegrond. Het goud- en zilversmelthuis was sinds 1647 gevestigd in de voormalige kloosterlokalen aan de zuidzijde van de binnenplaats. Na de verbouwing in 1765 is hier een nieuwe smelthuis met stalling gebouwd.²¹ Waarschijnlijk heeft de pletzaal ook in hetzelfde gebouw gezeten als de plattegrond uit 1840 aangeeft. Het is onduidelijk wanneer de pletzaal een nieuwe zijgevel heeft gekregen aan de noordzijde en wanneer een gedeelte van het voormalige kloosterpand is gesloopt. Deze plek staat aangegeven als binnenplaats. Ook de datering van de panden aan de noordzijde van de binnenplaats zijn onbekend. Wel is een gedeelte van het kloostergang gehandhaafd gebleven in de ruimte voor de waardijn en graveurs. Waarschijnlijk zijn ook enkele deuropeningen gemaakt van de raamopeningen van het kloostergang.

¹⁹ Hoitsema, De Utrechtse Munt, 36-39.

²⁰ Hoitsema, De Utrechtse Munt, 40

²¹ Hoitsema, De Utrechtse Munt, 35-36.

1.4 Beroepen aan de munt

Het muntbedrijf bestond uit verschillende vakspecialisten. De muntmeester had over het algemeen de leiding over de muntproductie en werd aangesteld door de Staten.²² Echter verrichte de muntmeester de muntwerkzaamheden uit als zelfstandig ondernemer. Deze persoon was verantwoordelijk om op eigen kosten goud en zilver in te kopen om daarmee munten te slaan. Dit moest allemaal gedaan worden volgens de regels van de Staten van Utrecht. Zijn loon was de winst die hij maakte op de muntproductie.

De essayeur had de taak om de goud- en zilveragehalte van de munten te bepalen en te controleren. Net als de muntmeester werkte hij ook zelfstandig en werd aangesteld door de Staten van Utrecht. Hij werd deels betaald door de muntmeester en de staat en oefende zijn vak ook zelfstandig uit als keurmeester.²³

De waardijn was een vertegenwoordiger van de Staten van Utrecht. Hij had een toezichthoudende taak op de naleving van voorschriften en de administratie.²⁴ De waardijn was onafhankelijk en gaf toestemming aan de muntmeester om het werk voort te zetten. Ook controleerde de waardijn de goud- en zilveragehalte van munten.²⁵

De stempelsnijders zorgden voor de productie van de muntstempels. De Staten-Generaal bepaalde hoe deze stempels eruit moesten zien en speelden dit door naar alle munthuizen. De stempelsnijder had ook de taak om stempels te maken voor o.a. penningen en belastingzegels. Deze persoon werd net als de essayeur betaald door de staat en de muntmeester.²⁶ De stempelsnijder is ook bekend als een medailleur.

Het slaan van munten was de taak van de munters.²⁷ Het ging hier om zwaar lichamelijk werk. Elke munter kreeg een hoeveelheid goud en zilver aangeleverd door de muntmeester. De muntstempels werden geleverd door de waardijn. De leidinggevende onder de munters was de smidmeester. De muntmeester of de munters hadden daarnaast ook werklieden die taken vervulden als smelter, noodhulp of arbeider. Over deze werklieden is zeer weinig bekend.

Het aantal personeel aan de munt nam geleidelijk toe. Zo waren er in de eerste helft van de 18^e eeuw vier tot acht munters en in de tweede helft van de 18^e eeuw negen tot

²² Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 15.

²³ Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 45.

²⁴ Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 35.

²⁵ Ibid.

²⁶ Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 53.

²⁷ Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 61.

dertien munters. In de 19^e eeuw bleef dit aantal steeds verder oplopen. Pas in de 19^e eeuw werd duidelijk hoeveel personeel er aan de Provinciale Munt werkten. Rond 1810 werkten hier circa 35 personen.²⁸

²⁸ Lijjt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 91.

Hoofdstuk 2. Rijksmuntcomplex 1814-1911

In 1806 werden de Provinciale munthuizen opgeheven en werd onder het bewind van Napoleon besloten dat er maar één munthuis mocht zijn. Het munthuis in Utrecht wordt aangehouden als het munthuis van Nederland. Na de slag op Waterloo in 1815 wordt echter besloten om niet verder te gaan met de oude situatie.²⁹ Het Republiek der Verenigde Nederlanden wordt het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden die het grondgebied van het huidige Nederland, België en Luxemburg beslaat.³⁰ Slechts twee munthuizen uit dit gebied krijgen de bevoegdheid om munten te slaan, namelijk een munthuis in België en een munthuis in Nederland.³¹ Nadat België in 1830 onafhankelijk wordt, blijft Nederland met één munthuis over, namelijk het voormalige Rijksmuntcomplex in de binnenstad van Utrecht.³² Over de periode 1814-1911 is veel archiefmateriaal overgebleven. Het overgrote gedeelte gaat echter alleen over de periode na 1840.

2.1 Bouwontwikkeling Rijksmuntcomplex tot 1840

In de periode 1814-1911 was de Rijksmunt gevestigd in het voormalige Provinciale Muntgebouw. In de periode van 1814 tot circa 1835 zijn er weinig veranderingen aangebracht aan de gebouwen op het perceel. Hoewel er weinig bekend is over het gebouw tot 1840, biedt de plattegrond uit circa 1840 een beeld van de functies van de verschillende panden.

De voormalige muntmeesterswoning werd niet meer bewoond door de muntmeester, maar door de essayeur. De muntmeester had een andere pand aan de Oudegracht betrokken in combinatie met een groot gedeelte van het pand aan de westzijde van de binnenplaats. Hierin was ook het kantoor van de muntmeester gevestigd. De twee panden ten zuiden van de toegangspoort waren bestemd voor de Commissie der Hermunting. In het achterhuis van dit pand woonde de portier van het complex.

De gebouwen rondom het binnenterrein en aan de Neude waren bestemd voor de daadwerkelijke muntproductie. De pletzaal was gehuisvest in een voormalig kloostergebouw aan de oostzijde van de binnenplaats en beschikte over vijf grote ovens. Het voormalige zijkapel van het klooster aan de Neude was een grote open ruimte met Uhlhorn persen. Het

²⁹ Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 10.

³⁰ Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 9.

³¹ Ibid.

³² Luijt, Personeel aan de Munt van Utrecht, 45.

patershuis werd op de begane grond gebruikt als raad- en spreekkamer. Tussen het patershuis en de pletzaal waren nog een binnenplaats, magazijn en werkplaats van de smidmeester.

De gebouwen aan de zuidzijde van de binnenplaats werden tot 1840 nog gebruikt als goud- en zilversmelthuis en stalling. Tussen het goud- en zilversmelthuis was een essaaivertrek voor de essayeur. De afmeting van de twee smelthuizen en het essaaivertrek worden hebben samen een afmeting van circa 6.00 x 21.00 meter zoals vermeld is in het bestek van de sloop van deze gebouwen. Waarschijnlijk hadden deze gebouwen maar één bouwlaag met een kap vanwege het ontbreken van een trap. Wel heeft het goudsmelthuis een zeer smalle trap wat doet vermoeden dat dit een trap naar de zolder was. De gebouwen ten noorden van de binnenplaats deden dienst als schroefzaal, kamers voor de waardijn, graveurs en stempelsmid. Ook was hier de brandspuit geplaatst.

Op het binnenterrein was een kleine gebouwencomplex gebouwd. Waarschijnlijk zijn deze ruimten niet in de dezelfde tijd gebouwd vanwege de ordening van de kamers. Het koetshuis, bergplaats van werktuigen en de ruimte voor de stoommachines hadden een afmeting van circa 6.00/9.00 x 21.00 meter. Deze waren waarschijnlijk een bouwlaag met een kap vanwege het ontbreken van een degelijke trap. De andere kamers worden niet op de plattegrond benoemd maar wel staat er een schoorsteen aan de noordzijde van de bergplaats. In het bestek van de sloop van dit gebouw staat vermeld dat in dit pand de oude muntzaal was gevestigd. Waarschijnlijk is dit de ruimte geweest tussen de schoorsteen en de werktuigenbergplaats. Deze ruimte lijkt ook een tussenverdieping te hebben.

Wat de functies op de verdiepingen van de panden op het binnenterrein en de Neude is vooralsnog onduidelijk aangezien er geen tekeningen beschikbaar zijn van deze ruimten voor 1840. De panden aan de Oudegracht waren hoogstwaarschijnlijk als woonhuizen gebruikt op de verdiepingen.

Vanwege de centralisering en vergroting van de muntproductie in deze periode was de behoefte voor uitbreiding toegenomen. Veel van de gebouwen binnen het complex waren ook toe aan grondig herstel vanwege achterstallig onderhoud.³³

Er was echter eerst sprake van een voorstel om een nieuw muntgebouw te bouwen op een aangekocht perceel buiten de stad. Ook werden plannen gemaakt voor de bouw van een tweede munthuis in Amsterdam. Deze plannen liepen te hoog op in de kosten en

³³ Vrolijk, Verslag van al het verrichte herstel, 27.

werden opzij gezet toen bleek dat het Rijksmuntcomplex door middel van enige uitbreidingen op dezelfde locatie kon blijven.³⁴ Dit werd gedaan door percelen aan de noord- en zuidzijde van de binnenplaats te kopen. Circa 1840 werd besloten om het huidige muntgebouw grondig te vernieuwen door enkele panden te verbouwen en anderen te slopen ten behoeve van nieuwbouw. De voorwaarde voor deze bouwcampagne was echter dat de muntproductie geen moment stil zou staan.³⁵ Het oude smelthuis kon niet gesloopt worden voordat de het nieuwe smelthuis was gebouwd. Dit was ook het geval voor de pletzaal en andere vertrekken. Hierdoor zijn de meeste functies van locatie verplaatst ten opzichte van de situatie rond 1840.

Op 9 april 1843 werd door stadsarchitect Johannes van Maurik (1812-1893) de benodigde bouwtekeningen voor de grote verbouwing overhandigd aan de Inspecteur Essayeur Generaal van de Rijksmunt. Deze lijst bevat dertien tekeningen waaronder de opmetingstekening uit 1839, verbouw- en nieuwbouwtekeningen en schetsen van machines en ovens. Hoewel deze tekeningen nog onvindbaar zijn in de bestaande archieven, is de plattegrond uit circa 1840 de basis om de grote veranderingen vast te leggen. Deze plattegrond geeft namelijk de situatie vlak voor de grote verbouwing weer. Deze tekening is vermoedelijk gebaseerd op de opmetingstekening uit 1839, genoemd in de tekeningenlijst. In de bouwbestekken van 1843-1856 wordt onder andere de sloop van enkele panden aan de zuidzijde genoemd, zoals het oude smelthuis, de stalling, koetshuis met muntzaal en voormalige pletzaal.

³⁴ Vrolijk, Verslag van al het verrichte herstel, 28.

³⁵ Ibid.

2.2 Grote bouwcampagne 1839-1850

De periode van 1839-1850 is een periode van grote veranderingen. Vrijwel alle gebouwen op de binnenplaats zijn gesloopt en enkele werden verbouwd. Van deze bouwcampagne had Dr. A. Vrolik (1810-1894), een verslag gepubliceerd, namelijk *'Verslag van al het verrichte tot herstel van het Nederlandsche Muntwezen'*. Vrolik werd circa 1840 als inspecteur -essayeur-generaal aan de Rijksmunt en werd in 1850 benoemd tot voorzitter van de muntcollege en had de grote bouwcampagne zelf meegemaakt en publiceerde in 1853 het verslag hierover.

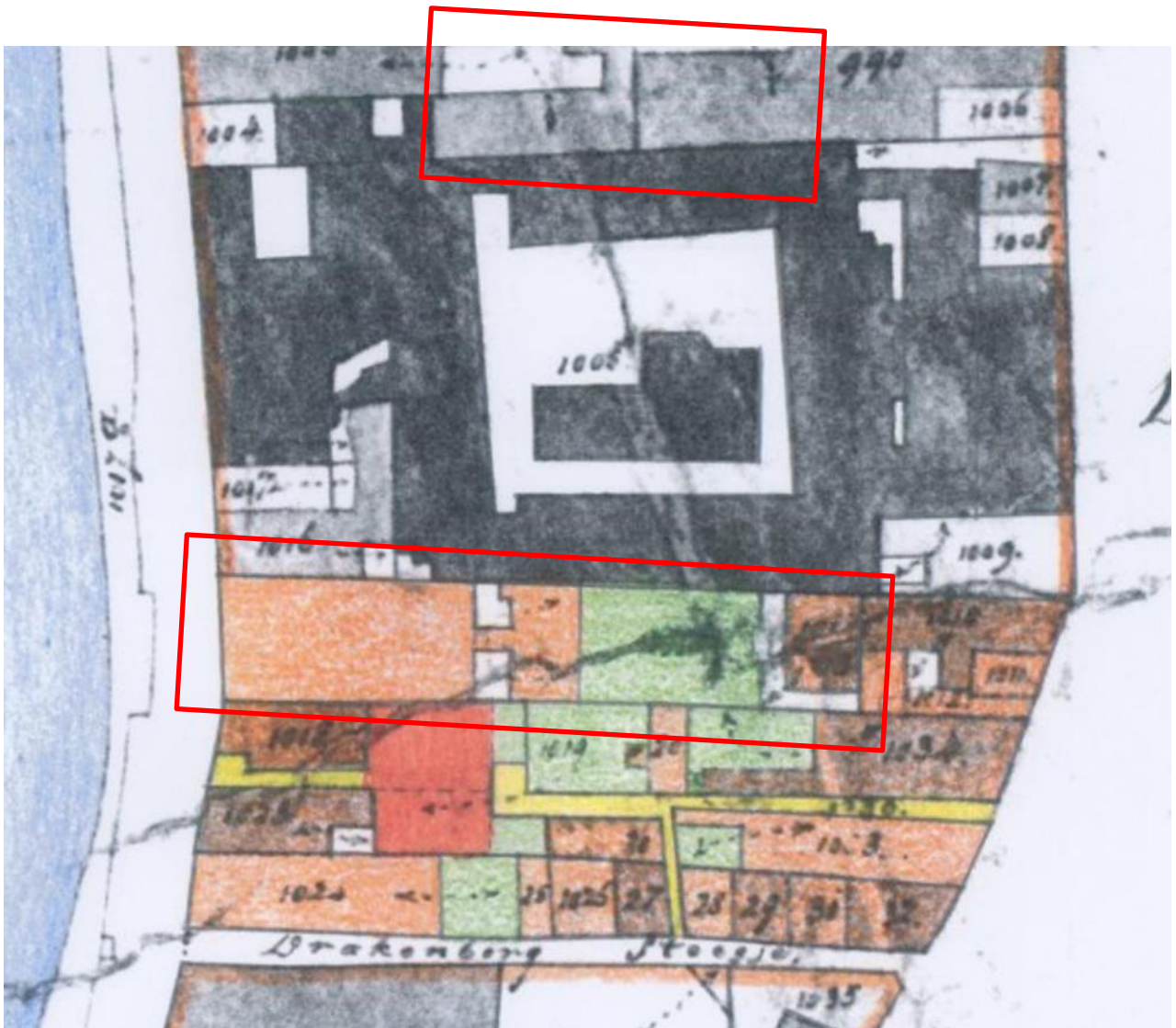
Vrolik beschrijft hierin voornamelijk de verbeteringen aan de muntproductie en beschrijft ook kort het bouwproces van de nieuwe gebouwen op het binnenterrein, waaronder de nieuwe pletzaal, smelthuis en muntzalen. (afb. 9) Een belangrijk punt was dat de muntproductie door zou blijven gaan. De bestaande pletzaal, smelthuis en andere lokalen konden niet gesloopt worden totdat de nieuwe zalen waren opgeleverd.³⁶



Afb.9 Reconstructie gebouwenmassa. Blauw: nieuwbouw van de grote bouwcampagne

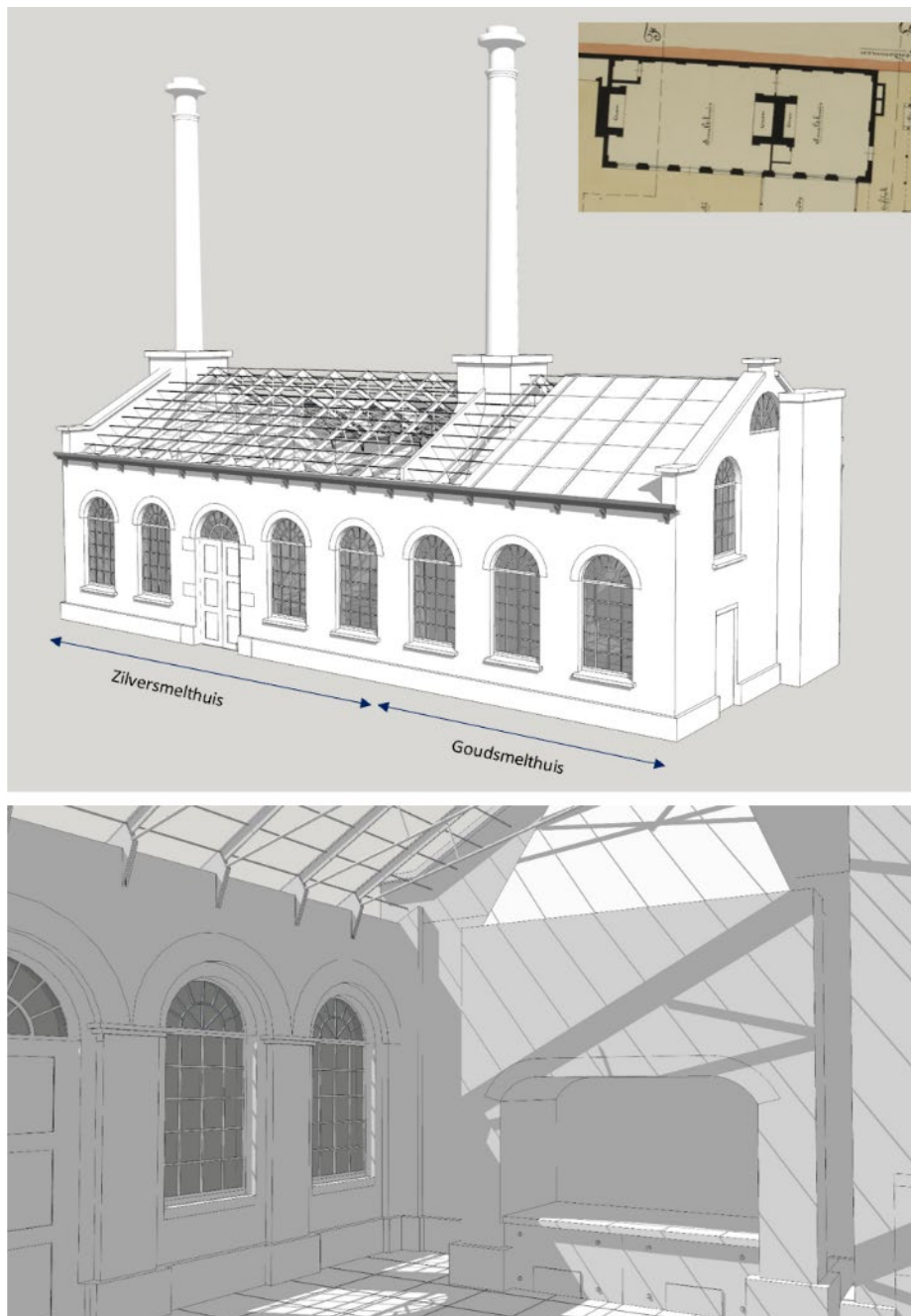
³⁶ Vrolik, *Verslag van al het verrichte herstel*, 28.

Het complex is aan de noord- en zuidzijde vergroot met de aankoop van belendende percelen. Begin jaren veertig van de 19^e eeuw werd het perceel ten zuiden van de binnenplaats, bestaande uit particuliere panden aan de Oudegracht met tuinen, aangekocht. Op de locatie van de tuinen aan de zuidzijde is in 1842-'43 een nieuw smelthuis gebouwd. Deze zou vlak achter de muur van de kloostergang, tevens achtermuur van het oude smelthuis, gebouwd worden. Het nieuwe smelthuis werd als eerste gebouwd. Hiervoor moesten enkele gebouwen op het aangekochte perceel wijken. Tevens moest een doorgang gemaakt worden via de binnenplaats naar dit perceel.



Afb. 10 Minuutplan 1821-'23. In rood de nieuwe percelen / Bron: documentatie.org

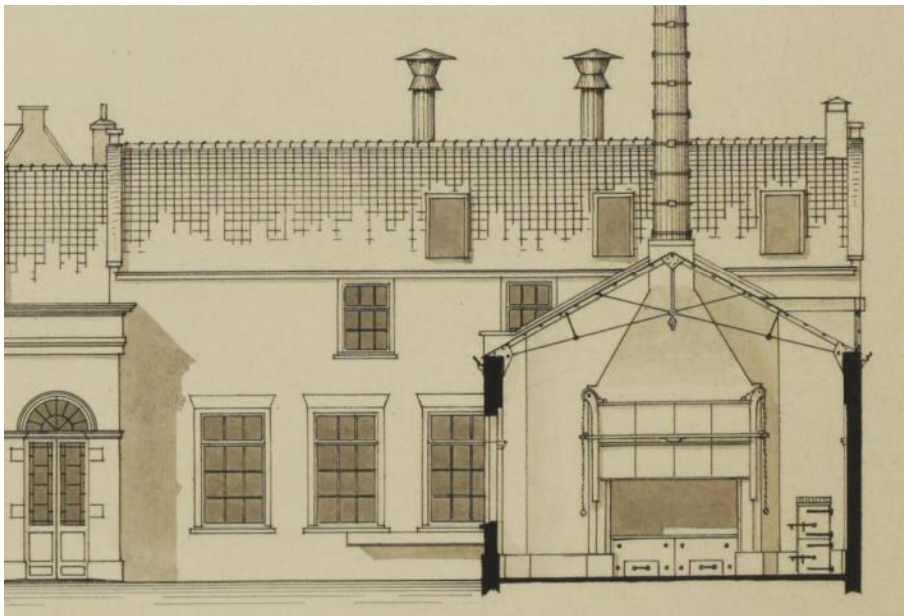
Het nieuwe smelthuis, buitenwerks 8.00 x 20.00meter, was een vrijstaand gebouw van een bouwlaag met twee kamers (afb.11). Een grote kamer voor het zilversmelten en een kleinere kamer voor het goudsmelten. Het gebouw beschikte over drie smeltovens, waarvan twee voor de grote kamer en een voor de kleine kamer. Het geheel werd opgetrokken in bakstenen van 22x11x5cm in kruisverband. Alle raamkozijnen en deuren waren gemaakt van ijzer en de vloer van ijzeren platen. Het dak was opgebouwd uit gietijzeren spanten en belegd met zinken platen. Aan de zuidzijde waren vier dakkapellen voor meer daglichttoetreding.



Afb.11 Reconstructie smelthuis

De voormalige pletzaal werd met de aankoop van de percelen aan de zuidzijde ook uitgebreid. Vlak achter de oude stalling stonden nog gebouwen die gesloopt zijn. De oude stalling was in 1843 deels weggebroken om een 'onoverdekte doorgang' te maken naar het perceel van het nieuwe smelthuis. Op de locatie van de oude stalling, tegen de oude pletzaal aan, is een nieuw gebouw opgetrokken in dezelfde diepte als de oude pletzaal en loopt tot aan de erfgrans aan de zuidzijde van het aangekocht perceel (afb.12). Hierdoor is er ook aan de zuidzijde een gemeenschappelijke uitgang ontstaan naar de Neude toe. Volgens het bestek had dit nieuwe gebouw vier ramen en een deur in de buitengevel van het grote vertrek. Later werd in dit vertrek, ten tijde van de bouw van de nieuwe pletzaal, twee grote kasten gemetseld en de begane grond vloer vervangen voor een ijzeren vloer.

Ten noorden van de binnenplaats werden ook gedeelten van percelen aangekocht (afb.10). Volgens de beschrijving van Vrolik ging dit niet zonder bezwaar van de eigenaren die hun perceel nodig hadden voor het voortzetten van hun eigen bedrijf.³⁷ Een gedeelte van de percelen aan de noordzijde moest daarom onteigend worden om plaats te maken voor de nieuwe pletzaal met gloeiovens die in 1845 zijn gebouwd. Daarnaast werden ook verschillende kleine lokalen verbouwd, waaronder kamers in de muntmeesterswoning. Waarschijnlijk zijn dit de kamers geweest in de nieuwe muntmeesterswoning en niet het oorspronkelijke poortgebouw aan de Oudegracht.



Afb.12 Doorsnede smelthuis met daarachter het nieuwe gebouw op de plaats van de oude stalling

Bron: Utrechts Archief inv. nr:216835

³⁷ Vrolik, Verslag van al het verrichte herstel, 32.

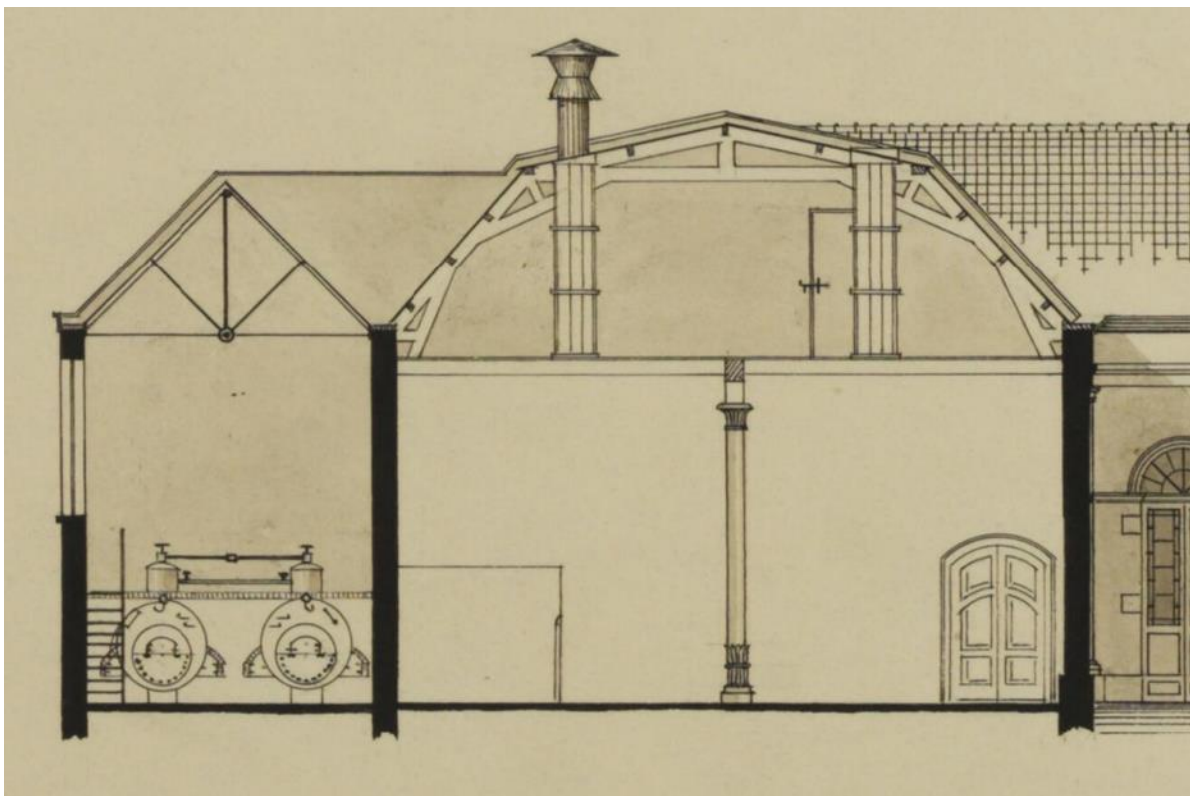
Nadat het smelthuis gereed was, begon de bouw van de pletzaal in 1845 (afb.13). De pletzaal is uitwendig circa 21 bij 18 meter met een nokhoogte van 9.80 meter. Het gebouw bestaat uit een bouwlaag en een mansardekap. De muren zijn opgetrokken in baksteen in halfsteensverband en het dak is belegd met 'blauwe' dakpannen op de steile dakvlakken en met zinken platen op de overige dakvlakken. De gevels op de binnenplaats zijn opgebouwd uit een bakstenen plint en opgaande muren tot een hoogte van circa zes meter. De hoeken en naast de dubbele deur zijn pilasters aangebracht met een basement en kapiteel. Boven de pilasters is een kroonlijst aangebracht van grenen hout uit Riga. De fries en architraaf



Afb.13 Reconstructie pletzaal

zijn uitgemetseld. Net als het smelthuis heeft de pletzaal gietijzeren halfronde ramen en deuren. Ten noorden van de pletzaal is een aangrenzend ketelhuis met stoommachines en drie ovens gebouwd die uitkomen op een schoorsteen van 34.30 meter bovengronds. Ten oosten van de grote pletzaal is kleine gloeihuis met twee ovens ingericht. Hoewel er weinig bekend is van dit pand, zijn de dubbele deuren vergelijkbaar aan die van de pletzaal.

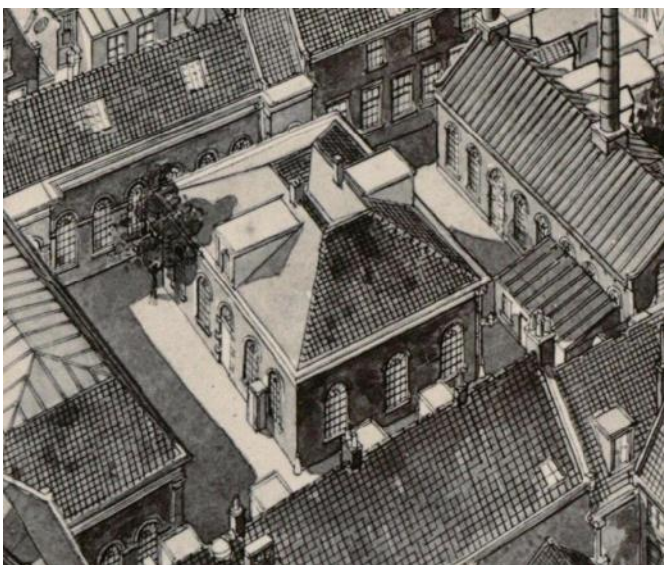
De opgaande muren van de pletzaal hebben aan de binnenkant pilasters tussen de gevelopeningen. De vloer is gemaakt van gietijzeren vloerplaten van 80x80cm. De vloer van de zolder rust op zes gedecoreerde gietijzeren kolommen in combinatie met een moerbalk en kinderbinten die in de moerbalk vallen. Tevens rusten de zes gietijzeren kolommen op de muren van de ondergrondse kluis waarop het voormalige kloostergang was gebouwd. Het ketelhuis was een bouwlaag met een open kap, namelijk een zadeldak met een nokhoogte van 8.60meter. Het bestek beschrijft echter een houten kap maar op de doorsnede tekening van Verlaan is hier ijzeren kap getekend. Tegelijkertijd schildert Wiersma een houten kap op de schilderij van het ketelhuis (afb.14). Aan de oostzijde van de ruimte was een tussenverdieping gemaakt bij de stoomketels.



Afb.14 Doorsnede Pletzaal en ketelhuis getekend door Verlaan / Bron: Utrechts Archief inv. nr:216835

Voor de verbouwing was het ook nodig om de vrijstaande gebouwen op de binnenplaats af te breken om plaats te maken voor een nieuw gebouw. Van dit gebouw was een bestek opgemaakt in 1846. In dit bestek worden ook de nieuwe muntzalen beschreven die op de plaats van de oude pletzaal zijn gebouwd. De oude pletzaal is gedeeltelijk geheel gesloopt en de nieuwe muntzalen zijn opgebouwd op de fundering van de voormalige pletzaal.

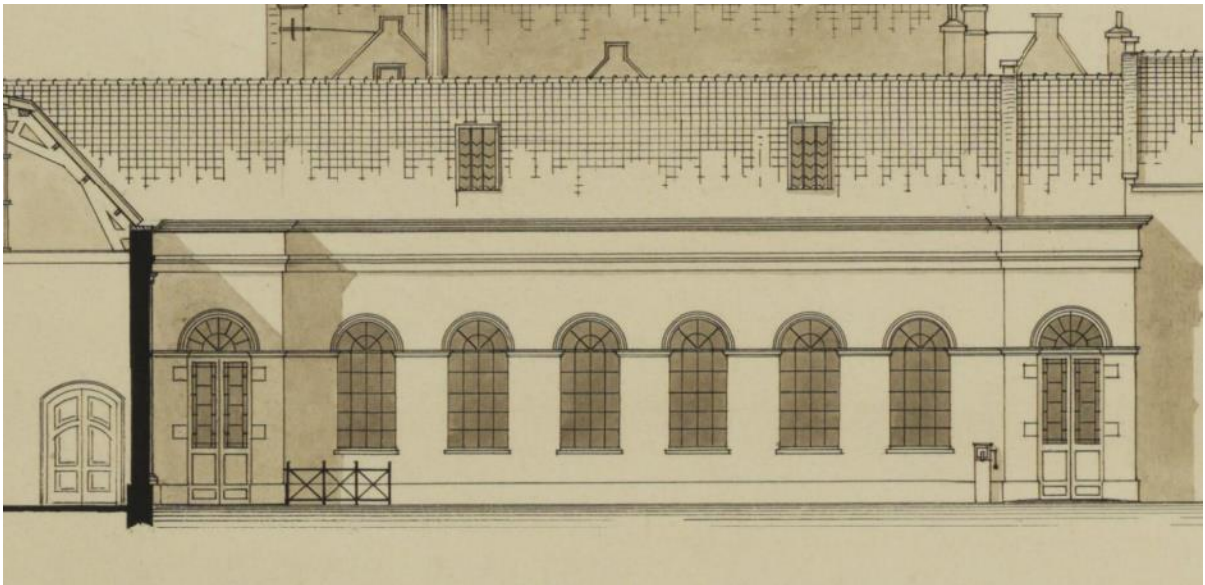
De bestaande panden op het binnenterrein, het oude goud- en zilversmelthuis en Essaaivertrek en de oude pletzaal zijn in 1846 gesloopt. Deze maakten plaats voor een vrijstaande gebouw van 16 x 13 meter op de binnenplaats om de Commissie van het Muntmateriaal en Essaaikamer onder te brengen (afb. 15). Het bestek is ondertekend door Leonard van de Kastele (1817-1856). Hij werd in 1842 arrondissements-ingenieur in Utrecht en was belast met de verbouwing van de Rijksmunt.³⁸ De muurplaat zat op een hoogte van 5.30 meter en het gebouw had een nokhoogte van 7.65 meter boven peil. Het bestek omschrijft echter ruimten die niet overeen komen met de opname tekening van Verlaan. Ook de plattegrond bij het bestek komt inwendig niet overeen met de tekening van Verlaan, wel komen de buitenmaten, raam- en deuropeningen overeen. Dit gebouw staat volgens het bestek op dezelfde peilhoogte als de nieuwe pletzaal. Het gebouw op de binnenplaats werd gedeeltelijk opgebouwd op de fundering van het oude zilversmelthuis en de gesloopte gebouwen op de binnenplaats. De gehele binnenplaats werd vervolgens over een oppervlakte van circa 700m² met 'harde straatklinkers op zijn kant' op zand bestraat en voorzien van de nodige goten.



Afb.15 Nieuw gebouw op de binnenplaats / Bron: Utrechts Archief inv. nr:37795

³⁸ Molhuysen, Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, 294.

Op de locatie van de oude pletzaal werd een nieuwe muntzaal opgebouwd van circa 32.00 x 7.50 meter met twee voorsprongen van 1.40 x 3.00 meter, gedeeltelijk op de bestaande fundering (afb.16). Dit gebouw is opgesplitst in drie ruimten, namelijk een ruimte grenzend aan de nieuwe pletzaal voor de smidmeester (11.30x6.70m), een grote muntzaal (15.60x6.70m) en een vestibule (8.00x4.00m). De opgaande muren hebben een hoogte van 6.30m en de nok loopt gelijk met de nok van de nieuwe pletzaal. De buitenmuren aan de binnenplaats zijn opgetrokken in 'walgrauw', de achtergevel in 'boerengrauw' en de binnenmuren van 'keurrood in basterd tras'. De beganegrondvloer is opgebouwd uit eiken balken met vuren planken over een oppervlakte van circa 190 vierkante meter. De verdiepingvloer is opgebouwd uit een grenenhouten balkenlaag en belegd met vuren houten planken en de kap uit een grenenhouten kapconstructie bedekt met de 'beste blaauwe Rijnsche pannen'.



Afb.16 Aanzicht nieuwe muntzaal / Bron: Utrechts Archief inv. nr:216835

Om de werkzaamheden zo min mogelijk te verstoren werd een hek rondom de locatie van het nieuwe gebouw geplaatst. Ook werden de timmerlieden zo veel mogelijk gescheiden van de werknemers van de Rijksmunt en hadden toegang tot het binnenterrein via een 'zachtellenden tunnel'.³⁹

Uiteindelijk had deze bouwcampagne een totaal gekost van 115.097,54 guldens gekost zonder de aanschaf van nieuwe machines.⁴⁰ Deze hadden nog een additionele 96.984,43 guldens gekost.⁴¹ Door middel van deze vernieuwingen aan het muntbedrijf was de productie ook toegenomen en was de verwachting dat het muntbedrijf per week een half miljoen zou opleveren.⁴² Zelfs tijdens de verbouwingen werd hier ruimschoots overheen gegaan waarbij er in 1846 gemiddeld 530.000 guldens en in 1847 gemiddeld 612.000 guldens per week werd opgeleverd.⁴³ Desondanks wilde de regering dat er een tweede pletzaal werd ingericht.⁴⁴ Deze werd ten oosten van de grote pletzaal ingericht in de oorspronkelijke zaal van de smidmeester. Door deze uitbreiding konden tegelijkertijd munten en penningen vervaardigd worden.

Uit alle bouwbestekken uit deze periode valt op te merken dat alleen de beste materialen toegepast moesten worden. Het hout mocht geen spint, 'kwade kwasten' en hinderende gebreken bevatten. Het verf moest bestaan uit de beste grondstoffen en zuivere lijnolie. Al het ijzerwerk mocht geen 'blaren, gallen of hinderlijke gebreken' vertonen. Naast het gebruik van materialen van hoge kwaliteit, werd ook herhaaldelijk melding gedaan over het hergebruik van materialen uit de gesloopte panden. Het gaat hier met name om het hergebruik van bakstenen en hout die kwalitatief nog goed waren.

³⁹ Vrolik, Verslag van al het verrichte herstel, 29.

⁴⁰ Vrolik, Verslag van al het verrichte herstel, 36.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Vrolik, Verslag van al het verrichte herstel, 37.

⁴⁴ Ibid.

2.3 Bouwontwikkeling na 1850

In 1856, ruim 10 jaar na de grote bouwcampagne, werden ook de kelders en enkele panden aan de Oudegrachtzijde vernieuwd.⁴⁵ De gevels van de werfkelders zijn tot op de fundering afgebroken en opnieuw opgebouwd met nieuwe en hergebruikte stenen. De panden aan de straatzijde zijn ook deels vernieuwd door het toepassen van nieuwe ramen en deuren in het interieur en de gevels aan de kleine binnenplaats.

Tussen de 1860 en 1900 zijn ook de gevels van de drie panden ten zuiden van de toegangspoort aan de Oudegracht vernieuwd. Deze platte halsgevels met klauwstukken zijn vervangen door drie soortgelijke klokgevels.

In 1865 betrok het Poststempelfabriek een ruimte aan de westzijde van de binnenplaats ter hoogte van het smelthuis. In 1874 werden twee panden aan de Oudegracht bijgekocht en breidde het poststempelfabriek zich in 1878 uit naar het grootste pand (afb. 17). In 1896 was er een verbouwing waarbij het interieur gedeeltelijk was veranderd. In het jaar daaropvolgend werd ook een plan ingediend voor de verbouw van het pand ten zuiden van de drie panden met halsgevels. Hier zou de 'kantoren der registratie' gevestigd worden op de 1^e verdiepingen van de meest zuidelijke panden van het Rijksmuntcomplex aan de Oudegracht. Op de 1^e verdieping werden kantoren, spreekkamers en een archief ingericht. Ten zuiden hiervan waren de kantoren voor de waarborg.



Afb.17 Aangekochte panden in 1874 in het blauw aangegeven

⁴⁵ Utrechts Archief, bouwbestek en voorwaarden 1856, inv.1799

Begin 20^e eeuw begon langzaam een eind te komen aan de muntproductie in het complex in de binnenstad. In 1902 kwam het bedrijf onder toezicht van de Ministerie van Financien. In 1904 was het gebouw alweer toe aan grondige verbouwing. Er zijn verschillende plannen geweest voor de toekomst van de muntproductie in Utrecht. Het vernieuwen van de locatie of slopen en opnieuw opbouwen zou teveel kosten met zich meebrengen. Ook werd er gekeken naar andere locaties in de stad. Het terrein grenzend aan het water aan de Nicolaaskerkhof was in 1906 een potentiële locatie voor het nieuwe gebouw van de Rijksmunt. Deze plannen zijn echter niet uitgevoerd. Ook waren er plannen gemaakt voor nieuwbouw aan de Kruisvaart. Nadat de Beetwortelfabriek in 1908 failliet ging, kwam een nieuwe locatie met meer mogelijkheden in beeld. Deze locatie, aan de Leidseweg, zat tussen het Merwedekanaal en de Leidsche Rijn en was hierdoor zeer gunstig voor de aanvoer van grondstoffen (afb. 18). Eind 1908 werden de nieuwe bouwplannen ingediend en kort hierna werd gestart met de bouw.



Afb.18 Rijksmuntcomplex aan de Leidseweg / Bron: Utrechts Archief inv. nr:80578

Hoofdstuk 3. Rijksmuntcomplex na 1900

De 20^e eeuw bracht grote veranderingen met zich mee voor het Rijksmuntcomplex. De panden waren inmiddels weer aan vernieuwing toe. Hoe zag het complex begin 20^e eeuw er eigenlijk uit en hoe plaatste het complex zich binnen de stedenbouwkundige situatie? Het complex is na 1910 in kaart gebracht door Theodoricus Verlaan. Deze plattegronden, doorsneden en gevelaanzichten vormen de basis voor het begrijpen van het gehele complex in combinatie met de bouwbestekken.

Verlaan was een bouwkundige en opzichter bij 's Rijksmunt. Aan de hand van zijn opmetingstekeningen zijn de kelders en de begane grond goed zichtbaar. De verdiepingen zijn echter alleen zichtbaar in de doorsneden. Deze doorsneden geven ook een beeld van het interieur m.b.t. de vaste inrichting, zoals schouwpartijen, wandbetimmeringen, deuren, ramen, keldergewelven en kapconstructies. Verlaan werd op 20 juli 1911 samen met zijn vrouw ingeschreven op het adres Oudegracht 73 weerdzijde, ook wel de oorspronkelijke muntmeesterswoning.⁴⁶ Dit gebeurde in hetzelfde jaar dat het muntbedrijf naar de nieuwe locatie verhuisde. In de adresboeken wordt hij genoemd als hoofdbewoner van de Oudegracht 73 van 1911 tot 1921.⁴⁷ Dit is ook de periode waarin hij de opmetingstekeningen heeft gemaakt van het Rijksmuntcomplex. Hij zal verhuisd zijn rond 1921-1922. Kort hierna zijn de panden aan de Oudegracht gesloopt. In 1922 woonde hij aan de Zandhofschestraat 101, nu Willem Barentzstraat 32, en was hij Rijksambtenaar van beroep.

⁴⁶ Utrechts archief, Bevolkingsregister 1900-1912.

⁴⁷ Druten, Adresboek der stad Utrecht 1921, 529.

3.1 Stedenbouwkundige situatie

Het bouwblok waarbinnen het Rijksmuntcomplex zich bevond heeft tot begin 20^e eeuw weinig verandering gezien in de omvang. Op historische kaarten uit de 16^e eeuw is zichtbaar dat het bouwblok in zijn geheel bebouwd was op de binnenterreinen na. De kaart uit 1572 toont ook het St. Ceciliasklooster.



Afb.19 Kaart Utrecht met uitsnede kijkend op de Oudegracht en Neude / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 214005

Hoewel de hoofdverbindingen in Utrecht tot en met de 20^e eeuw geheel anders liepen, was dit in de 19^e eeuw al toe aan vernieuwing vanwege de industriële revolutie. Deze nieuwe routes door de stad raakten het bouwblok waarbinnen de Rijksmunt gevestigd was aan de noordzijde aan de Potterstraat. Deze straat werd voorheen ook de Potter- of Pottesteeg genoemd vanwege de zeer smalle doorgang.

Burgemeester H. van Asch van Wijck was ervan overtuigd dat de vernieuwing van het vervoer en handelsroutes een welvarender stad zouden creëren.⁴⁸ In 1828 presenteerde de commissie van *'uitbreiding en verfraaing'* een plan met als kernpunten het verbreden van stegen zoals de Viesteeg en Pottersteeg en het *'slegten'* van wallen en afbreken van sommige poorten.⁴⁹ Hoewel het plan wel succesvol zou kunnen zijn, werd hiermee niks gedaan. Inmiddels werd in 1866 de overbevolkte binnenstad blootgesteld aan epidemieën en was de nood hoog om oplossingen te vinden hierop. De binnenstad moest gesaneerd worden en de inwoners gestimuleerd om in de buitenwijken te gaan wonen.⁵⁰ Wijk C was een voorbeeld van een wijk met een overvloed aan inwoners. Deze wijk had circa 8000

⁴⁸ Peene, De planmatige doorbraak, 5.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

inwoners van de 58.000 die in stad woonden.⁵¹ Het was een plek met weinig ruimte waarbij binnenterreinen werden volgebouwd en woningen door meerdere grote families werden bewoond.⁵² De sanering van wijk C was een oplossing hierop. De grens van wijk C liep echter dwars door het muntcomplex heen (afb. 20). De Potterstraat en Oudegracht waren in wijk C. De Neude en de Drakenburgsteg waren in wijk G. Waarom de grens door het muntcomplex heen loopt is vooralsnog onbekend. Ook de panden aan de noordzijde van de Potterstraat vallen in wijk C. Dit is opmerkelijk aangezien er al langer plannen waren voor de verbreding van de Potterstraat. Wellicht heeft dit ook invloed gehad op de sloop van de panden aan de Oudegracht en Potterstraat.



Afb.20 Kaart Wijk C / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 216040

In de jaren 60 van de 19^e eeuw werden weer onderzoeken gedaan naar de verbreding van o.a. de Vie- en Pottersteeg. Dit waren de enige straten die recht in het verlengde van Vredenbrug lagen en tevens het verkeer naar de binnenstad vanaf de Catharijnebrug ontsluiten.⁵³ In 1879 werd de paardentramlijn geïntroduceerd en was daarmee de Viesteeg ook verbreed door het onteigenen van panden. Vanwege de nieuwe transportmogelijkheden, verhuisden velen buiten de stad waardoor de overbevolkte binnenstad steeds minder inwoners had. De gemeente stimuleerde dit ook door de bouw van buitenwijken en de bouw van meer kantoren in de binnenstad.⁵⁴ Rond 1907 werd de paardentram vervangen door de elektrische tram die door de Lange Viestraat en de

⁵¹ Van Wersch, De nachtmerrie van wijk C, UtrechtAltijd.

⁵² Ibid.

⁵³ Peene, De planmatige doorbraak, 5.

⁵⁴ Peene, De planmatige doorbraak, 7.

Pottersteeg van de binnenstad naar de buitenwijken passagiers vervoerde. Met deze nieuwe ontwikkeling werd duidelijker dat het middeleeuwse stedenbouwkundige structuur in het geding kwam. De Potterstraat was een smalle maar drukke winkelstraat waarin alleen plek was voor één tram waardoor een tegemoetkomende tram eerst moest wachten totdat de tegenligger de straat uit was.⁵⁵

Uiteindelijk kwam in 1919 een nieuw stedenbouwkundig plan die werd goedgekeurd. In dit plan werd er o.a. de Potterstraat aanzienlijk verbreed van circa 7.00 tot 18.00 meter.⁵⁶ Om dit plan uit te voeren moest de rooilijn naar het zuiden worden verlegt waardoor alle panden aan de zuidzijde van de Potterstraat gesloopt moesten worden. Ook werd besloten om de rooilijnen aan de noordzijde van de Potterstraat naar het zuiden te trekken zodat deze op dezelfde as kon aansluiten met de Lange Viestraat.

Ook het Rijksmunt was begin 20^e eeuw toe aan meer ruimte. Met de verhuizing van dit complex kwam het perceel vrij. Er waren meerdere gegadigden die geïnteresseerd waren maar uiteindelijk werd het terrein verkregen door de P.T.T. om een nieuwe Hoofdpostkantoor daar te bouwen. Dit bracht echter wel met zich mee dat alle panden van het muntcomplex moesten wijken voor de bouw van een nieuw pand. Hierdoor kwam er stapsgewijs een eind aan een groot gedeelte van een middeleeuwse bouwblok.

⁵⁵ Peene, De planmatige doorbraak, 7.

⁵⁶ Ibid.

In de reeks gebouwen van het complex is dit gebouw datgene dat de meeste status vertoont. De drie panden met vergelijkbare halsgevels zijn eind 19^e eeuw aan de geveltoppen aangepast. Hoewel deze panden eerst tot particuliere panden behoorden, hebben geen van de drie nog de oorspronkelijke entree-deuren. Deze zijn waarschijnlijk na de aankoop door de Rijksmunt veranderd en zijn binnendoor bereikbaar. Gevel 2 heeft metselwerk in een staandverband en heeft op de begane grond ramen die rond 1900 zijn vervangen. De ramen die er voorheen in zaten waren vergelijkbaar aan de 18^e-eeuwse schuiframen van de muntmeesterswoning. De bovenverdiepingen hebben waarschijnlijk midden 19^e eeuwse raampartijen.

Gevel 5 heeft een laat 19^e eeuwse gevel. In het archief is een bouwaanvraag uit 1898 voor het plaatsen van een nieuwe gevel. Waarschijnlijk was dit pand samen met het pand nummer 6 een geheel geweest aangezien op de laat 19^e eeuwse foto's de pui op de begane grond doorloopt in de gevel 5. Hoewel de architectuur van de bovenverdiepingen verschilt, lopen de raamopeningen van beide panden op dezelfde hoogte. Gevel 6 heeft een 17^e eeuwse gevel met 19^e eeuwse raampartijen met een 18^e eeuwse houten pui. De twee panden daarnaast, nr 7 en 8, behoorden niet tot het kloosterterrein. Dit zijn de panden die tijdens de grote bouwcampagne zijn gekocht. Hoewel er twee verschillende gevels zijn waren deze panden waarschijnlijk een breed woonhuis. Dit is te zien op de plattegronden van de kelder en begane grond. Gevel nummer 8 had 19^e eeuwse ramen en een rijkversierde bekroning in barokstijl met een lijstgevel en dakkapel.

Ogenscheinlijk lijkt het Rijksmuntcomplex aan de Oudegracht een diversiteit aan historische architectuur te bevatten. Hoewel dit enigszins wel klopt, zijn het exterieur en interieur van de panden zodanig veranderd dat de oudste gebouwdelen, met name uit de kloosterperiode, waarschijnlijk alleen de kelders, het metselwerk van de gevels en binnenmuren en een gedeelte van de kapconstructies beslaat. Het overgrote deel van de gevels zijn in de 18^e en 19^e eeuw veranderd met de aanpassing van de geveldecoratie en vervanging van raampartijen. Desalniettemin past de diversiteit aan architectuur wel in het straatbeeld van de Oudegracht en het begin van de 20^e eeuw.

3.3 Rijksmunt: Architectuur Neude en binnenplaats

De gevels ten westen van de binnenplaats vertonen verschillen zowel in de geveltype, hoogte, raam- en deurpartijen. Ten noorden van de toegangspoort zijn er drie grote schuiframen met kleinere ruiten dan de rest. Deze dateren waarschijnlijk uit de eerste helft van de 18^e eeuw en zijn hiermee ook de oudste ramen in dit gevelvlak. Ook de kelderramen hebben kleine ruiten. Over het algemeen dateren de resterende raampartijen uit de eerste helft en midden van de 19^e eeuw.

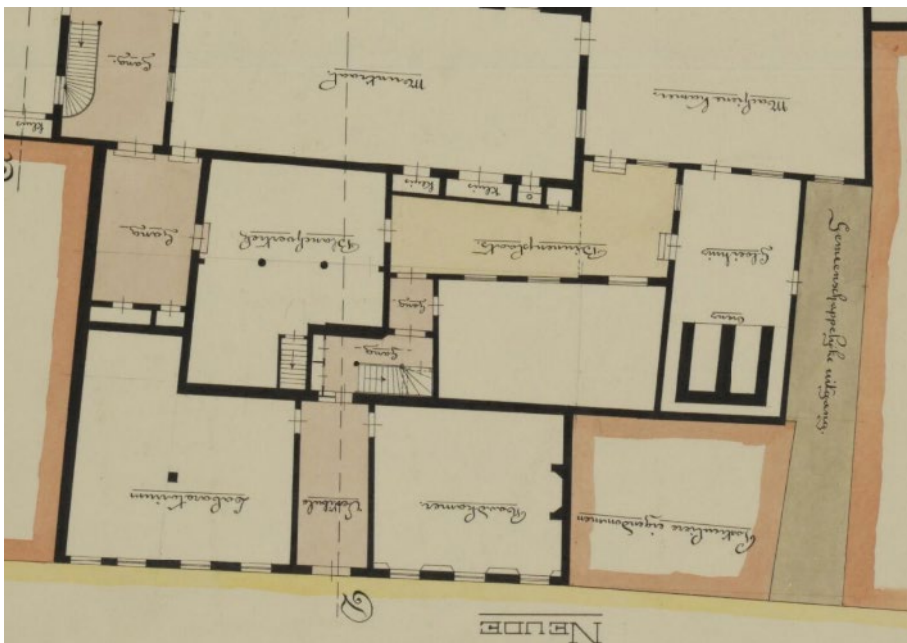
De gebouwen op de binnenplaats hebben een soortgelijke architectuur en zijn aan de hand van de bestekken precies te dateren als zijnde uit 1842-1846. De toepassing van ijzer als constructief element is vernieuwends voor het gebruik in gebouwen. Het smelthuis heeft een gietijzeren kapconstructie, de pletzaal heeft zes gietijzeren gedecoreerde kolommen en het ketelhuis heeft ook een gietijzeren spantconstructie. Hoewel constructieve onderdelen in andere landen zoals Engeland al werden toegepast, was dit in Nederland grotendeels alleen in civiele werken en kleine werken toegepast zoals decoratie en gebruiksvoorwerpen. Van de toepassing in gebouwen zijn vooralsnog geen voorbeelden gevonden rond 1840-'45. In 'Bouwen in Nederland' wordt gietijzer omschreven als een nieuw bouw materiaal en werd rond 1840 vooral gebruikt in de bruggen- en spoorwegaanbouw. Voorbeelden van gebouwen met ijzer als een constructief element zijn Station Zwolle (1863) en het Ministerie van Koloniën (1859-'61) gebouwd door bouwmeester W.N. Rose (1801-1877). Hiermee kan het Rijksmunt weliswaar één van de voorlopers zijn geweest in Nederland die gietijzeren constructieve elementen toepaste.

Met de grote bouwcampagne was de wens naar kwaliteit zeer hoog, zowel materiaal technisch als de architectuur van panden. Hoewel het binnenterrein uit panden van verschillende grootte en functies zijn gebouwd, vormt het één geheel vanwege de toegepaste architectuur met ijzeren rondboogramen en deuren. Er is echter een pand, de kleine muntzaal, ten oosten van het smelthuis, dat een andere architectuur vertoont dan de rest van de gebouwen ook al was deze tegelijk met de nieuwe pletzaal gebouwd. De reden hierachter blijft vooralsnog onduidelijk.

De panden aan de Neude, het voormalige patershuis en zijkapel, zijn over het algemeen hetzelfde gebleven in de opzet (afb. 23 & 24). De vensters zijn wel enkele keren veranderd. Uit archiefonderzoek blijkt dat in 1744 beide panden nog kruiskoziijnen hadden met luiken op de onderste helft. Boven de kruiskoziijnen waren verlaagde bogen toegepast. Circa 1837 wordt het patershuis afgebeeld met schuiframen met kleine ruitjes, namelijk een vijfdeling. Deze ramen zijn waarschijnlijk in de 18^e eeuw toegepast. De gevelankers van het patershuis zijn ook getekend door Verlaan en dateren waarschijnlijk uit de 16^e eeuw.

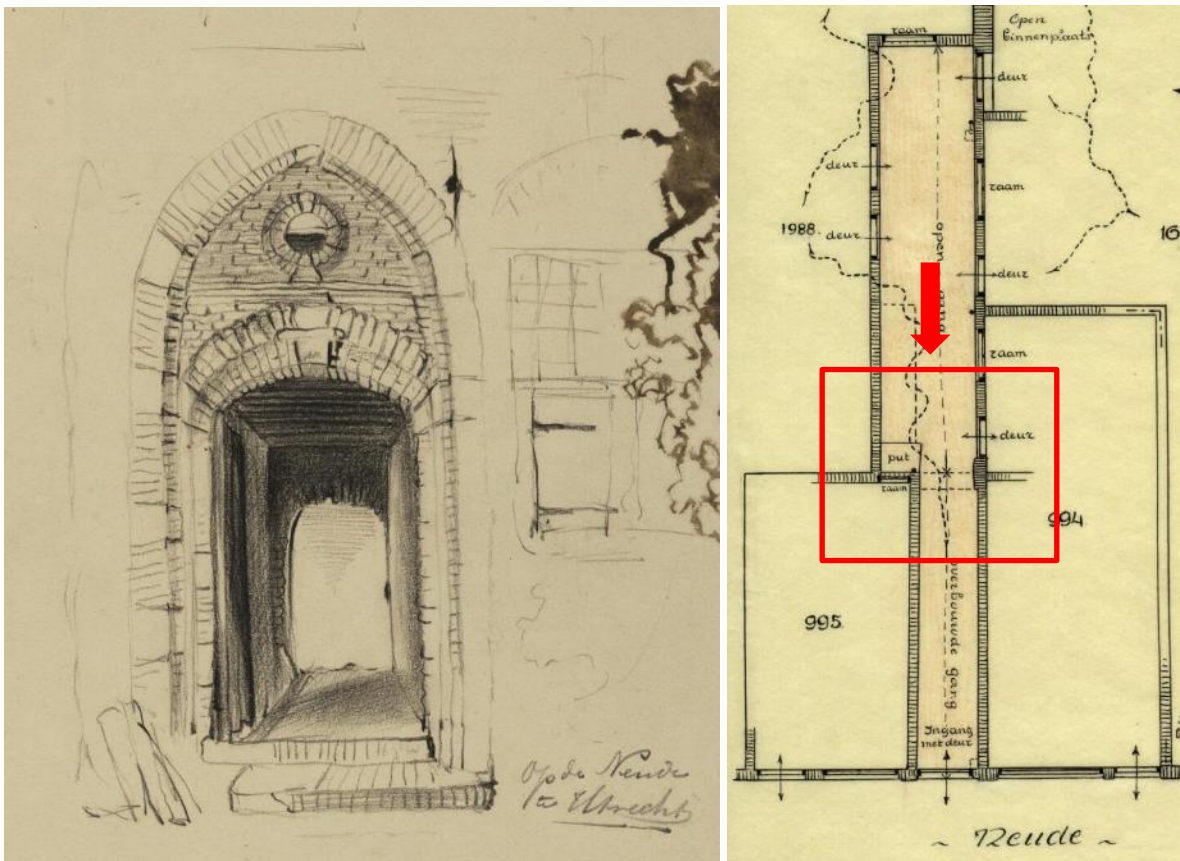


Afb.23 Gevels Neude in 1911 door Verlaan / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 31289



Afb.24 Plattegrond Neude in 1911 door Verlaan / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 21289

Desondanks had het complex nog wel enkele gebouwen en gebouwdelen die representatief waren voor de periode waarin ze waren gebouwd zoals de imposante muntmeesterswoning en het patershuis aan de Neude. Ook waren er waarschijnlijk nog sporen van het kloosterperiode overgebleven namelijk de architectuur van de smalle poort aan de noordzijde die toegang gaf aan de Neude. De schets van deze poort dateert uit halverwege de 18^e eeuw en wordt getekend met een spitsboog met daarnaast een kruiskozijn met houten luiken. Op een 20^e eeuwse kadastrale kaart is deze hoek precies hetzelfde gebleven. Hoogstwaarschijnlijk is hier niet veel veranderd omdat dit gedeelte van het klooster altijd aan het oog onttrokken was tenzij de smalle doorgang gebruikt werd. Hoewel er geen latere beelden zijn van deze poort, is het aannemelijk dat deze nog bestond bij de sloop van het complex. Op schetsen van de sloop is wel de spitsboog te herkennen.



Afb.24 Aanzicht doorgang naar de Neude circa 1845/ Bron: Utrechts Archief inv.nr: 21289

Afb.25 Kadastrale kaart doorgang naar de Neude 1918 / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 39823

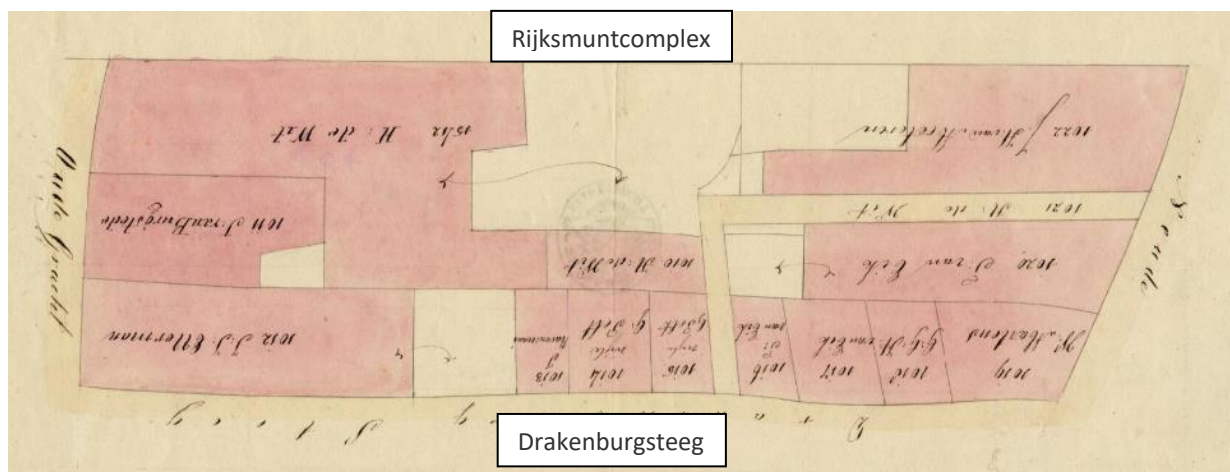
3.4 Overige panden binnen het bouwblok

Hoewel het Rijksmuntcomplex in de 20^e eeuw een groot gedeelte van het bouwblok in eigendom had, waren er voornamelijk aan de noord en zuidzijde nog verscheidene particuliere panden. De panden aan de noordzijde, ook wel de Potterstraat, waren voornamelijk van winkeliers. De panden aan de zuidzijde aan de toenmalige Drakenburgsteeg waren voornamelijk woonhuizen.

De Potterstraat was begin 20^e eeuw een smalle, maar drukbezochte winkelstraat waar voorheen een trambaan doorheen liep. De panden verschilden nogal in breedte en diepte maar waren over het algemeen opgebouwd uit drie bouwlagen met een kap.

Archiefonderzoek toont aan dat de meeste panden binnen dit bouwblok in de 19^e eeuw zowel aan de gevel(puien) alsmede de interieurs waren verbouwd. De gehele gevel van Oudegracht WZ 63 werd in 1889 vervangen voor een Art Nouveau gevel met een erker. Achter dit pand was tevens de locatie van de St. Jacobus schuilkerk. Wat er nog over was van deze kerk is onduidelijk aangezien deze in de 18^e eeuw werd opgeheven.

Van de panden aan de Drakenburgsteeg is weinig bekend. De panden waren over het algemeen smal met één of twee bouwlagen en een kap. Teven was hier een smalle doorgang die uitkwam op de achtertuinen en doorgaat tot op de Neude.



Afb.26 Panden aan de zuidzijde van de Rijksmunt 1850-'60/ Bron: Utrechts Archief inv.nr: 39980

De panden niet behorende bij de Rijksmunt aan de Neude zijn grotendeels in de tweede helft van de 19^e eeuw gedeeltelijk aan de gevels verbouwd. Dit geldt ook voor de panden aan de Potterstraat. Hier gaat het echter name om de gevelpuien. Het voormalige kloosterkapel en zijkapel hebben beide nog de trapgevels die dateren uit de tweede helft van de 17^e eeuw. Net als aan de Oudegracht zijn de gevels aan de Neude een variatie van architectuurstijlen met 18^e en 19^e eeuwse aanpassingen.

Begin 20^e eeuw waren de verenigingen met betrekking tot het behoud van potentiële monumentale panden gering. Er werden wel grote stappen gemaakt om het behoud van potentiële monumenten te waarborgen. Naar aanleiding van een Koninklijk besluit in 1903 werd een Rijkscommissie opgesteld voor het maken van een inventaris van Nederlandse monumenten. Deze Rijkscommissie bestond uit o.a. P.J.H. Cuypers (1827-1921) als voorzitter en Jan Kalf (1873-1954) als secretaris. Deze lijst was de *'Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst'*. Van provincie Utrecht werd als eerste een lijst gemaakt in 1908. Van het gesloopte bouwblok tussen de Neude en Oudegracht worden echter maar enkele gebouwen genoemd. 's Rijksmunt wordt twee keer genoemd met de adressen aan de Oude Gracht Weerdzijde 73 en de Neude 17. Aan de Oudegracht gaat het om een gebouw uit de 2^e helft van de 17^e eeuw, hoogstwaarschijnlijk de muntmeesterswoning.⁵⁷ Dit is echter niet duidelijk aangezien nummer 73 ook andere panden beslaat. Het interieur bevatte in het bijzonder een marmeren schoorsteenmantel gedateerd uit de tweede helft van de 18^e eeuw en een schilderij van Romeyn de Hooghe.⁵⁸

Het gebouw aan de Neude 17 wordt geassocieerd met het voormalige St. Ceciliaklooster waarbij het gaat om een gebouw uit de 2^e helft van de 17^e eeuw, namelijk het Patershuis waarbij nog *'oude muurankers'* aan de gevel waren bevestigd. Deze muurankers worden door Gemeente Utrecht echter later gedateerd namelijk de eerste kwart van de zestiende eeuw. Hoogstwaarschijnlijk zijn dit ook de muurankers getekend door Verlaan in 1919.

Uit dit bouwblok staat verder maar een enkele gebouw op de voorlopige lijst. Dit is het grote pakhuis aan de Oude Gracht Wz 77, deels grenzend aan het Muntcomplex. Dit gebouw staat in de lijst van particuliere gebouwen onder *'Middeneeuwsch type'*.⁵⁹ Het gaat hier om een gebouw vermoedelijk uit de 16^e eeuw. Opmerkelijk aan deze lijst is dat er geen andere panden uit dit bouwblok worden genoemd.

⁵⁷ Cuypers, Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten, 54.

⁵⁸ Cuypers, Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten, 68.

⁵⁹ Cuypers, Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten, 72.

Hoofdstuk 4. Sloop bouwblok

Met elke sloop van een gebouw gaat een ontwikkeling in de geschiedenis verloren. De ene ontwikkeling is belangrijker dan de andere. Hoewel er weerstand was bij particuliere panden rondom het Muntcomplex, zijn er tot nu toe nog geen bezwaren gevonden over de sloop van de panden van het Muntcomplex.

4.1 Nieuwe stedenbouwkundige plannen

Al in de eerste helft van de 19^e eeuw waren er plannen gerealiseerd die de stedelijke structuur zouden veranderen. Met de opkomst van de industriële revolutie was de nood hoog om betere handelsrouten te realiseren tussen de binnenstad en de gebieden eromheen. Tot begin 20^e eeuw zijn deze plannen echter niet uitgevoerd. Het verkeer vanaf Vredenburg verplaatste zich steeds meer via de Viesteeg en Pottersteeg. Deze waren twee straten van amper 7 a 8 meter breed. In 1908 werd de paardentram opgeheven en vervangen door een trambaan aangelegd vanaf Vredenburg door de Viesteeg en Potterstraat tot buiten de binnenstad. Deze straten werden steeds drukker en er was onvoldoende ruimte om meer trambanen te realiseren en ook nog in gebruik te houden voor de winkeliers en winkelende personen. De middeleeuwse stedenbouwkundige situatie kon de nieuwe ontwikkelingen niet aan. Hierdoor werd er besloten om de Viesteeg en Potterstraat te verbreden. Tenslotte kwam in 1919 een rooilijnverordening waarin werd bepaald dat er een brede verbindingsweg moest komen tussen de Catharijnebrug en Wilhelminapark. Deze verbindingsweg moest 18 meter breed worden.



Afb. 27 Plannen voor de verbreding aan de zuidzijde van de Viesteeg en Potterstraat 1865 (rode lijn)

Bron: Utrechts Archief inv.nr: 216712

4.2 Bezwaarprocedures

Toen de plannen werden voortgezet voor het onteigenen van percelen aan de Oudegracht, Potterstraat en Neude kwamen verschillende reacties vanuit de particuliere eigenaren. Sommigen waren wel bereid om te verkopen en anderen konden niet in overeenstemming komen met de Gemeente.

Plannen voor het verbreden van de Potterstraat waren er echter al in 1828.⁶⁰ In het kader van het moderniseren van de stad werden eerst onderhandelingen gevoerd met eigenaren van de Viesteeg. Vanwege de hoge kosten was dit plan begin 20^e eeuw nog niet uitgevoerd. In 1919 werd een nieuw plan voor een brede oost-west-verbinding gepresenteerd en goedgekeurd. De aanleiding hiervoor waren onder andere de smalle straten waar geen dubbele tramsporen mogelijk waren. Deze nieuwe verbinding zou lopen van de Lange Viestraat tot aan de Nachtegaalstraat.⁶¹ De Potterstraat was ook onderdeel van deze verbinding. Zowel aan de Lange Viestraat als aan de Potterstraat werd aan de zuidzijde de rooilijn teruggebracht, waardoor alle panden gelegen aan de straat moesten wijken. Aan de noordzijde van de Potterstraat werd de rooilijn grotendeels naar voren getrokken. Enkele eigenaren waren hier niet mee akkoord. Deze panden staan nog steeds op de oorspronkelijk rooilijn, vermoedelijk sinds de middeleeuwen.

Om de verbreding te realiseren moesten alle panden onteigend worden. In 1919 werd in krant namen genoemd van eigenaren die gezamenlijk bezwaar hadden ingediend tegen de sloop van de panden aan de zuidzijde van de Potterstraat.⁶² Dit ging niet zonder slag of stoot aangezien twaalf eigenaren van panden aan de noordzijde van de Potterstraat een bezwaar indienden bij de gemeente omdat er geen gegronde reden voor onteigening zou zijn.⁶³ Deze bezwaren werden echter beoordeeld als ongegrond of niet ter zake dienende door het Rijk.⁶⁴ De toenmalige burgemeester, Fockema Adraea, was niet een voorstander van het slopen van de panden aan de Oudegracht en maakte bezwaar hiertegen. H.P.Berlage (1856-1943) was verantwoordelijk voor de uitbreidingsplannen en had de burgemeester ingelicht dat het grachtenbeeld niet zou worden geschaad.⁶⁵ De reden waarom dit uiteindelijk wel is gebeurd wordt niet aangekaart en is vooralsnog onbekend. De

⁶⁰ Peene, De planmatige doorbraak, 5.

⁶¹ Peene, De planmatige doorbraak, 8.

⁶² Peene, De planmatige doorbraak, 14.

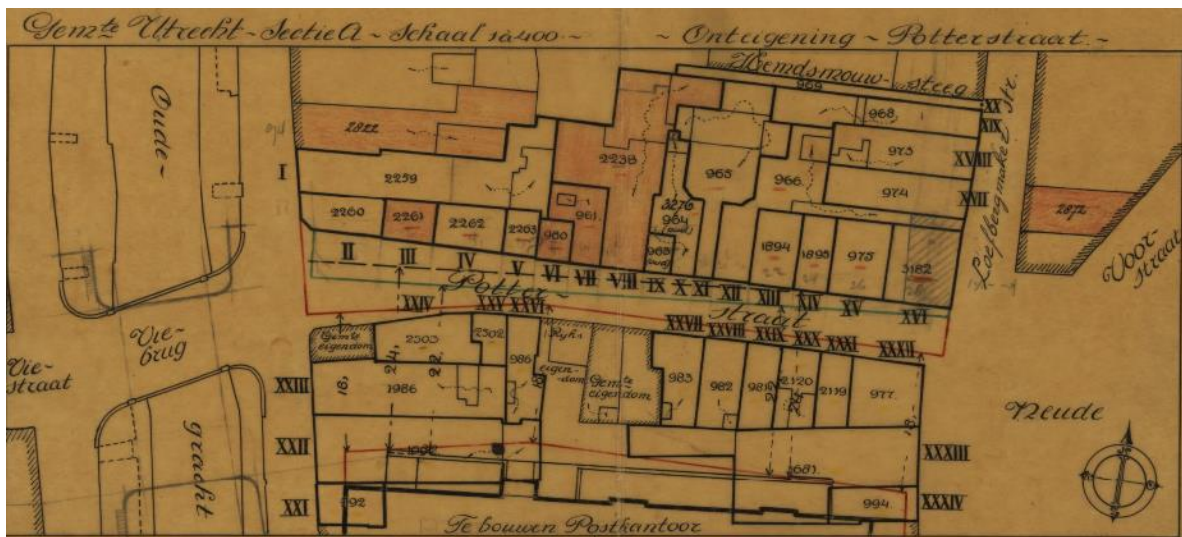
⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Peene, De planmatige doorbraak, 18.

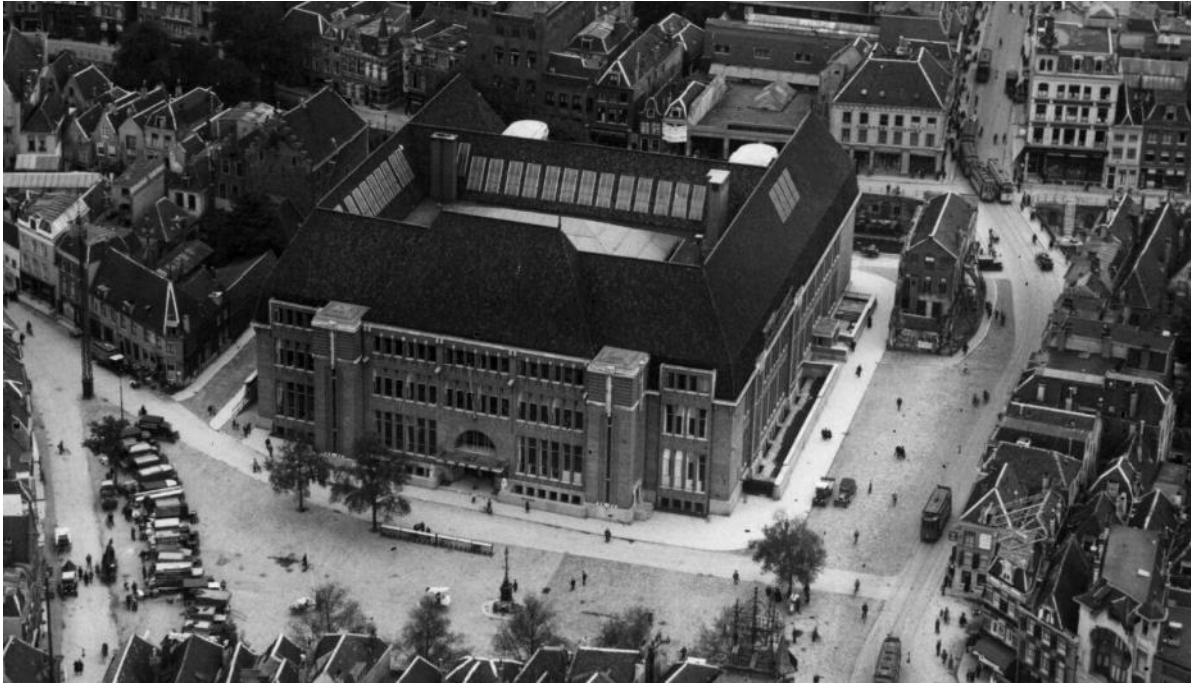
plannen voor de verbredingen gingen door, maar het duurde tot en met 1928 voordat het laatste pand aan de Oudegracht 102 gesloopt was. In de krant uit 1924 is te lezen dat gemeente en eigenaar niet tot een redelijke verkoopprijs konden komen vanwege heen en weer bieden.⁶⁶ Tot slot werd ook dit pand onteigend en gesloopt, waardoor de Potterstraat in zijn geheel verbreed werd tot aan het Hoofdpostkantoor.

Op de kaart uit 1920 is te zien welke panden aan de Potterstraat onteigend moesten worden en welke al gemeentelijke eigendommen waren (afb.28). De bouw van het postkantoor was al reeds in 1919 begonnen en de panden aan de Neude, Drakenburgsteeg en op het binnenterrein waren al gesloopt. Zelfs nadat het gehele postkantoor was gebouwd was het laatste pand, Oudegracht 79, in 1927 nog steeds in het straatbeeld zichtbaar (afb.29). De gehele Potterstraat was verbreed en was een groot contrast met de smalle steeg die het alle eeuwenlang was geweest (afb.30).



Afb.28 Panden aan de zuidzijde van de Rijksmunt 1850-'60/ Bron: Utrechts Archief inv.nr: 39980

⁶⁶ Utrechts Nieuwsblad, Het huis de Waal 20 november 1954, 19.



Afb.29 Luchtfoto postkantoor met rechts het laatst gesloopte pand van J. de Waal & Zonen

Bron: Utrechts Archief inv.nr: 84723



Afb.30 Een blik in de Potterstraat met de Hoofdpstkantoor / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 42777

4.3 Fasering van de sloop

Na de verhuizing van de Rijksmunt in 1912 kwam het gebouw leeg te staan. De panden aan de Neude en Oudegracht werden tijdelijk verhuurd. Aan de Oudegracht was nog een postkantoor gevestigd met afdelingen van de cheque- en girodienst, Rijks vertegenwoordiging en invaliditeitswet.⁶⁷ Het patershuis werd verhuurd aan de Inspecteur en Ontvanger van Registratie en Domeinen.⁶⁸

De sloop van het bouwblok geschiedde niet in een keer. De panden van het Muntcomplex aan de Drakenburgsteeg, de Neude en op de binnenplaats werden als eerste gesloopt. Op een foto uit 1919 is te zien dat de afbraak al grotendeels was afgerond, maar dat de panden aan de Oude Gracht nog niet gesloopt waren (afb.31). Op deze foto zijn de achtergevels van de panden aan de Oudegracht ook goed te zien. Enkele panden hebben een nieuwe tijdelijke houten achtergevel gekregen omdat de oorspronkelijke achtergevels waren gesloopt om plaats te maken voor de fundering van het Hoofdpostkantoor.

Vervolgens werden de panden aan de Oude Gracht en de Potterstraat ook gesloopt behalve de hoekpanden. Op luchtfoto's uit 1921 is overigens te zien dat het grootste deel van het postkantoor al was gebouwd tot begane grondniveau, terwijl de panden langs de Oudegracht er nog stonden. Pas nadat ook deze panden waren gesloopt, kon men beginnen met de bouw van de twee westelijke vleugels van het postkantoor.



Afb.31 Zicht op de achterkant van de panden aan de Oudegracht / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 80574

⁶⁷ Druuten, Adresboek der stad Utrecht 1918, 451.

⁶⁸ Nationaal Archief, Plattegrond patershuis, inv. nr. 306.

Huis Sandenburch, ook wel het pakhuis, aan de Oude Gracht WZ 77 was een van de laatst gesloopte panden. Op een foto uit 1924 is te zien dat er met de sloop van de panden op het middengedeelte aan de Potterstraat is gestart. Ook van deze panden worden borden geplaatst met de tekst 'Afbraak te koop [...]'. De panden op de hoeken met de Neude en Oude Gracht volgden kort daarna. Het laatste gebouw dat in 1928 werd gesloopt om de verbreding van de Potterstraat te realiseren was het pand van J. de Waal & Zonen, een glas- en verfwaren bedrijf. Het Postkantoor stond na de sloop van dit pand geheel vrij van alle bebouwing.



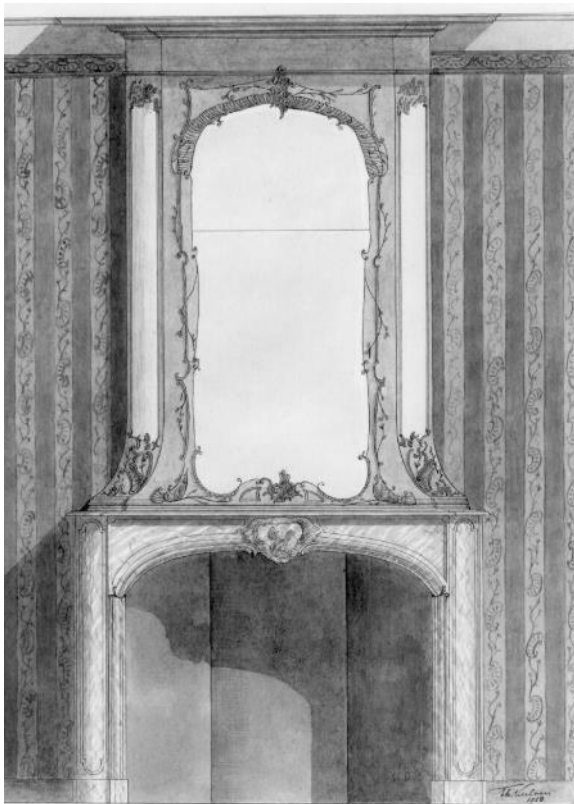
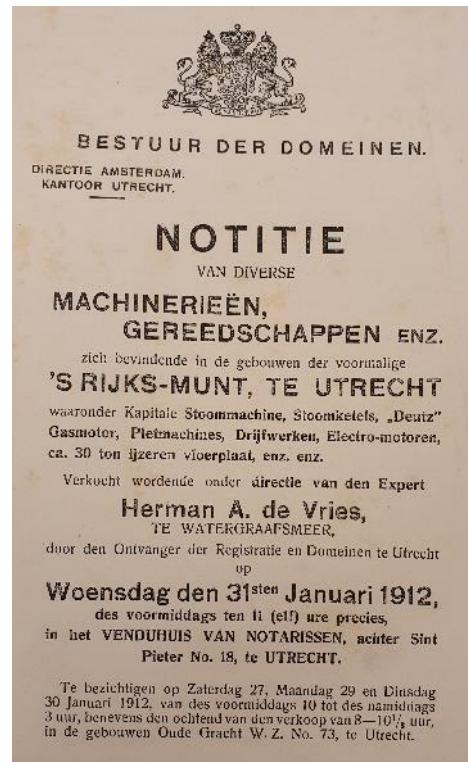
Afb.30 Zicht hoek Potterstraat-Oudegracht. Rechts het postkantoor met daarnaast Huis Sandenburch in 1924

Bron: Utrechts Archief inv.nr: 30371

4.4 Overblijfselen van de gesloopte panden

Voor de sloop van de panden van de Rijksmunt, werd er reclame gemaakt voor de 'verkoop van afbraak'. Al in 1912 werden goederen te koop aangeboden op een veiling. Deze veiling betrof voornamelijk losse inventaris waaronder machines, meubilair en gereedschap. Daarnaast werden ook alle gietijzeren vloeren van o.a. de pletzaal en het smelthuis te koop aangeboden. Uit een aantal ruimten werden ook de betimmeringen verkocht.

Ook werden er bij de panden aan de Potterstraat reclame gemaakt voor de verkoop van de afbraak. Het is hoogstwaarschijnlijk dat er gebouwonderdelen zijn opgekocht en zich wellicht nog bevinden in depots en gebouwen in Nederland. In het Centraal Museum is een balksleutel met St. Johannes de



Afb.31 Rococo schoorsteenmantel uit het Patershuis / Bron: Utrechts Archief inv.nr: 31295

Evangelist. Deze is afkomstig uit het Rijksmuntgebouw maar wordt in verband gebracht met het St. Ceciliaklooster en wordt gedateerd tussen de 1500-1520.⁶⁹ Een ander voorbeeld is de midden 18^e-eeuwse Rococo schoorsteenmantel uit het Patershuis (afb.31). Hiervan bevindt zich een gedeelte in de kleine trouwzaal van het Utrechtse stadhuis. Het geheel is op tekening gedocumenteerd door Verlaan.

⁶⁹ Collectie Centraal Museum, Balksleutel St. Johannes de Evangelist, inv. nr. 1830.

De schilderij van Romeyn de Hooghe wordt in de voorlopige monumentenlijst uit 1908 vermeld als zijnde in het pand aan de Oudegracht 73. In het Nationaal Archief staat dat deze schilderij in bruikleen is bij het Rijksmuseum. Deze schilderij is gedateerd tussen 1670-1708 met een afmeting van 1.35 x 1.78 meter en is een allegorie van het muntwezen (afb.32).



Afb.32 Allegorie van het Muntwezen van Romeyn de Hooghe / Bron: Rijksmuseum inv.nr: SK-A-833

Het enige wat nog in situ over is van het Muntcomplex zijn de werfkelders. Tegenwoordig bevindt zich hier een pannenkoekenrestaurant. Vóór de sloop hadden deze kelders binnendoor een directe verbinding met de opslagkelders van de panden aan de Oudegracht. Na de sloop zijn de toegangen dichtgezet en zijn de kelders ongeveer net zo breed als de straat geworden. Van de kelders direct onder de gebouwen aan de Oudegracht is vermoedelijk ook een deel gesloopt waarna het geheel opgevuld is tot op maaiveld niveau.

Van de andere panden binnen dit bouwblok zijn er van het laatst gesloopte pand aan de Oudegracht 102 nog interieuronderdelen zoals kastdeuren, een schoorsteenmantel en een gevelsteen in het Centraal Museum.

Voor de verkoop van de gesloopte gebouwdelen werd pas in 1918 reclame gemaakt. Op een archieffoto uit 1918 hangt er een bord boven de deur van een pand aan de

Oudegracht waarop staat: *'Afbraak te koop. Bureau slooping Rijksmunt [...]*'. Hierdoor is het hoogstwaarschijnlijk dat gebouwdelen zoals geveldecoratie, constructief hout, ijzeren constructiematerialen, ramen en deuren zijn opgekocht en in andere panden zijn geplaatst die wellicht nog bestaan. Aangezien er een apart 'bureau' was opgezet voor de sloop is het aannemelijk dat er ook documentatie beschikbaar zou kunnen zijn over de verkoop.

Vanuit archeologisch onderzoek op het binnenterrein van het Hoofdpostkantoor is gebleken dat er ondergronds nog resten van keldermuren, tegels en munten aanwezig waren. De aangetroffen keldermuren en vloeren waren onder andere van de panden ten zuiden van de drie panden met halsgevels aan de Oudegracht (afb.33).



Afb.33 Archeologisch onderzoek op het binnenterrein van het Hoofdpostkantoor in 2018

Bron: Utrechts Archief inv.nr: 847248

Conclusie

De St. Ceciliaklooster is sinds de oprichting in 1397 meerdere malen uitgebreid en beschikte in de 17^e eeuw over een groot aantal panden binnen het gesloopte bouwblok. Vanwege de beslotenheid en centrale locatie van het klooster trok de Provinciale Munt in een gedeelte van de leegstaande kloostergebouwen in 1647. Het ging hier voornamelijk om de gebouwen op de binnenplaats en een pand aan de Oudegracht. Het pand aan de Oudegracht werd gesloopt en vervangen door een prominente muntmeesterswoning met een poort naar de binnenplaats. Er was in 1647 ook een grote reparatie aan het dak van een gebouw op het binnenterrein.

Het einde van de 18^e eeuw was de start van grote veranderingen voor het muntcomplex. De voormalige kloostergebouwen ten zuiden van de binnenplaats zijn gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw met verbeterde voorzieningen. In de eerste kwart van de 19^e eeuw werd de Provinciale Munt omgezet naar Rijksmunt en werd de muntproductie vergroot. Om dit te faciliteren zijn voormalige kloostergebouwen aan de Neude bijgekocht, namelijk het patershuis en het zijkapel. Het zijkapel werd gebruikt als woning en had inmiddels een trapgevel en verschillende verdiepingen. Aan de Oudegracht werden de drie panden ten zuiden van de muntmeesterswoning gekocht.

In de jaren 30 van de 19^e eeuw waren de panden van het muntcomplex toe aan een grondige verbouwing. Het plan was destijds om de Rijksmunt te verplaatsen naar een nieuwe locatie in Utrecht, maar liepen hoog op in de kosten. Uiteindelijk werd besloten om het complex grondig te verbouwen en belendende percelen aan de noord- en westzijde te kopen.

De grote bouwcampagne tussen 1840-1850 omvatte de meest ingrijpende veranderingen aan de binnenplaats van het complex. Zo werd er in 1842 een nieuw smelthuis gebouwd waarna het oude smelthuis was afgebroken. In 1845 werd het complex aan de noordzijde ook uitgebreid en de gebouwen hebben plaats moeten maken voor een nieuw pletzaal met bijbehorende ketelhuis en schoorsteen. Een jaar later in 1846 werden de gebouwen op de binnenplaats en de oude pletzaal gesloopt. Er werd een nieuw vrijstaande gebouw opgetrokken die gedeeltelijk op de fundamenten van het oude smelthuis ruste. Op de fundamenten van de oude pletzaal werd een nieuwe muntzaal met vestibule en smidmeesterskamer opgetrokken, die later de kleine pletzaal werd. Dit nieuwe gebouw was even hoog als de nieuwe pletzaal.

Tijdens de sloop in 1918-1921 van de gebouwen op en rond de grote binnenplaats en de gebouwen aan de Neude zijn foto's gemaakt waarop o.a. de achterkant van de rij panden aan de Oudegracht zichtbaar is. Het beeld hiervan vertoont een groot contrast met de zorgvuldig gedetailleerde voorgevels aan de Oudegracht. De achtergevel van o.a. de muntmeesterswoning is vrijwel een dichte bakstenen wand met weinig detaillering vergeleken met de voorgevel. Bij de overige panden is dit ook het geval. Het geeft dus het beeld dat de voorgevels beeldbepalend waren voor de grachtenpanden omdat deze in het zicht waren. De achtergevels, waar de buitenwereld nooit kwam, waren dus ook van minder belang dan de voorgevels. Een kanttekening hierbij is wel dat sommige achtergevels voorzien van tijdelijke houten gevels omdat deze panden letterlijk door het midden zij gebroken om plaats te maken voor de bouw van de benedenverdieping van het postkantoor.

In 1908 werd de *'Voorloopige lijst der Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst'*. gemaakt van provincie Utrecht. Hoewel er voor de huidige tijd veel gebouwen stonden die nu als monumenten zouden zijn aangemerkt, was dat toentertijd niet het geval. Van het gehele bouwblok werden maar een drietal panden op de lijst gezet, namelijk het patershuis aan de Neude, de muntmeesterswoning en een pakhuis aan de Oudegracht 77.

Hoewel het Rijksmunterrein verschillende unieke voorbeelden had van architectuur dat bouwhistorische waarde bezat, was er weinig bezwaar tegen de sloop van het complex. Dit was echter anders voor de resterende particuliere panden binnen dit bouwblok. Sommige eigenaren verkochten hun panden zonder bezwaar en anderen zaten lange tijd in bezwaarprocedures met de Gemeente. Dit ging voornamelijk om de panden aan de Potterstraat en de Oudegracht. Bezwaar vanuit opkomende Monumentenverenigingen is tot op heden niet te vinden in de archieven.

Wel hebben enkele gebouwdelen de sloop overleefd. De Rococo-schouw staat gedeeltelijk in de kleine trouwzaal van het Utrechtse stadhuis. Een balksleutel van het St. Ceciliasklooster is in het depot van het Centraal Museum en de schilderij van Romeyn de Hooghe is in het Rijksmuseum. Vanwege de verkoop van de afbraak van de panden, is het echter zeer plausibel dat er nog gebouwdelen en inventaris bewaard zijn gebleven en toegepast in andere panden of in depots zitten. Het veilingboekje uit 1912 geeft al een beeld van de inrichting van de ruimten. Op deze veiling zijn op de ijzeren vloeren na, geen gebouwdelen verkocht. Deze werden pas later te koop aangeboden door het *'Bureau voor*

de slooping van de Rijksmunt'.

Dit onderzoek heeft niet alleen geleid tot het inzichtelijk maken van de bouwhistorische ontwikkeling van het complex sinds de kloosterperiode, maar biedt ook licht op bouwmethodes uit de 19^e eeuw. De verschillende bouwbestekken, voornamelijk tussen 1842-1846, geven de indruk dat het hier om een vooraanstaand complex ging die op verschillende punten vernieuwende bouwmethodes en materialen toepaste. Zo werd er in het smelthuis en pletzaal al gebruik gemaakt van gietijzeren constructieonderdelen zoals dakspanten en kolommen. In deze periode kwam dit nog maar zelden in de bouw voor in Nederland behalve bij de bruggenbouw.

Hoewel zelfs de burgemeester niet achter het slopen van de panden aan de Oudegracht stond, zijn er concrete criteria waardoor dit in de eerste helft van de 20^e eeuw als gerechtvaardigd gezien werd. Eén van de grootste drijfveren achter de sloop was het verbeteren van de route door de binnenstad naar de buitenwijken en het verbeteren van de economie. De bouw van het Hoofdpostkantoor zou hieraan bijdragen. De middeleeuwse situatie die zich tot de 20^e eeuw aandeed, vertoonde echter al in de eerste helft van de 19^e eeuw problemen voor de groei van de stad. Tevens behoorde de helft van dit bouwblok tot de beruchte Wijk C van Utrecht die gesaneerd werd. Verder onderzoek naar de beslissing voor het slopen van de panden aan de Oudegracht zal waarschijnlijk aantonen waarom deze panden waren gesloopt, ondanks dat deze jaren na de sloop van het binnenterrein bleven bestaan.

Uit het onderzoek is ook gebleven dat de plattegronden gepubliceerd in het boek van Hoitsema en Feith in 2003 nog in het archief aan de Leidseweg zaten. Hierbij lagen vermoedelijk nog meer plattegronden maar of dit de plattegronden uit de grote bouwcampagne waren is niet duidelijk. Na de opheffing van het Geldmuseum is dit archief meerdere malen verplaatst en opgesplitst waarbij een gedeelte in het Nationaal Archief, Utrechts Archief en De Nederlandse Bank (DNB). Deze plattegronden bevinden zich niet in het Utrechts Archief en Nationaal Archief. Het kan zijn dat deze echter bij de DNB liggen maar vanwege verbouwingen is het pas eind 2020 mogelijk om in dat archief te zoeken.

Daarnaast heeft Collectie Nederland het gehele archief van het Geldmuseum digitaal staan en ook te raadplegen. Echter is het beeldmateriaal grotendeels niet beschikbaar. Uit de beschrijvingen blijkt dat het onder andere gaat om meerdere plattegronden uit de grote bouwcampagne 1842-1846 en latere verbouwingen. Waarom sommige beelden niet

raadpleegbaar zijn en anderen wel is nog niet bekend. Momenteel loopt een onderzoek bij de RCE naar het archief van het Geldmuseum. Wellicht dat hieruit nog aanwijzingen uit komen met betrekking tot de locatie van deze plattegronden.

Het ontbreken van interieurfoto's van het Rijksmuntcomplex in de binnenstad is opmerkelijk. De enige interieurbeelden zijn te vinden in het artikel van Feith uit 1908. Deze foto's zijn achter niet in de archieven zelf te vinden. Het is mogelijk dat er in het depot van de RCE meer beelden van gebouwd erfgoed, zoals interieurfoto's en plattegronden, te vinden zijn. Dit archief is tijdelijk opgeslagen in Den Haag en was voor dit onderzoek niet raadpleegbaar.

Hoewel dit bouwblok geheel verdwenen is, is met dit onderzoek de ontwikkeling van de gebouwen onderzocht en vastgelegd. De archieven zijn gelokaliseerd en de bouwbestekken bieden een handvat voor Gemeente Utrecht om de verdere 3D reconstructie van het complex voort te zetten. Met behulp van de bouwstekken en archiefmateriaal zoals de tekeningen van Verlaan en 19^e eeuwse beeldmateriaal, is het mogelijk gemaakt om enkele panden op het binnenterrein op de centimeter in 3D te reconstrueren. Deze 3D modellen zijn online te raadplegen, ook in Virtual Reality, en geven ook de bronvermeldingen aan van de verschillende gebouwdelen. Hierdoor wordt er weer een stap gezet in het onderzoek naar historische gebouwen die niet meer bestaan en wordt het gebouw weer tot leven gebracht. Dit kan weer gebruikt worden als een middel voor verder onderzoek om zodanig

Literatuurlijst

Bosma, K.; Mekking, A.; Ottenheym, K.; Woud, van der, A.; *Bouwen in Nederland*; Zwolle: Waanders Uitgevers; 2007.

Feith, F.; *Een bezoek aan 's Rijksmunt te Utrecht*. Amsterdam: Elsevier Geïllustreerd maandschrift, 1908.

Haslinghuis. E.J.; Janse, H.; *Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*. Leiden; Primavera Pers; 1997.

Hoitsema, C.; *'s Rijks Munt: 25 jaar in eigen beheer 1902-1927*. Utrecht: A. Oosthoek, 1927.

Hoitsema, C.; Feith, F.; *De Utrechtse Munt: Uit haar heden en verledenverleden en heden*. Utrecht: A. Oosthoek, 1927.

Kamp, van der, J.; *Basisrapportage archeologie: Boeren, Nonnen en Munters*; Utrecht, 2020.

Luijt, J.; Houtman, M.; *Personeel aan de Munt van Utrecht*. Nieuwegein: Drukkerij Budde, 1999.

Molhuysen, P.; Blok, P.J.; *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel 5*.

Peene, P.J.; *De Planmatige doorbraak: Over de stedenbouwkundige ontwikkeling van verkeersverbindingen in de noordelijke Utrechtse binnenstad*; Universiteit Utrecht; 2008.

Scheffers, A.A.J.; *Koninklijke bezoeken aan Utrecht en e Munt in de 19^e eeuw*. Nieuwegein: Drukkerij Budde, 1999.

Scheffers, A.A.J.; van der Beek, M.L.F.; *De poststempelfabriek bij 's Rijks Munt 1865-1901*. Nieuwegein: Drukkerij Budde Elinkwijk grafische productie, 2002.

Scheffers, A.A.J.; van der Beek, M.L.F.; van Gemert, M.; *Ids Wiersma tekent 's Rijks Munt*. Utrecht: Drukkerij Budde BV, 2002.

Scheffers, A.A.J., *Utrecht als muntplaats, in 's Rijks Munt, Jaarverslag 1986*, blz. 23-32.

Stenvert, R.; van Tussenbroek, G.; *Bouwkundige Termen: Verklarend woordenboek van de Westerse architectuur- en bouwhistorie*. Utrecht, Stichting Matrijs, 2015.

Vrolik, A.; *Verslag van al het verrigte tot herstel van het Nederlansche Muntwezen van het jaar 1842 tot en met 1851*. Utrecht, Broese, 1853

Verlaan, T.; *Opmetingstekeningen Rijks Munt in 1911*

3D reconstructies:

De 3D visualisaties zijn via de volgende links te raadplegen:

Gebouwenmassa Rijksmunt 1911:

<https://sketchfab.com/3d-models/rijksmunt-complex-utrecht-eef7bf887ec24b0daa9a8c9c91a2ee2c>

Smelthuis:

<https://sketchfab.com/3d-models/smelthuis-8ff93becd03b4c1e94c85d3e4b0f1822>

Pletzaal:

<https://sketchfab.com/3d-models/rijksmunt-pletzaal-e215a70a854c42868317c86c6b989fca>

Bijlage 1: Archiefnummers Rijksmunt

Nationaal Archief in Den Haag		
<u>Archiefnummer</u>	<u>Periode</u>	<u>Informatie</u>
2.08.94 A.4 → 189,194,195 E.4 → 938 t/m 941	(1803)1814-1909 (1926)	Bevat bouwbestekken / correspondentie / besluiten / machine tekeningen / inventarislijsten verschillende ruimten / tekeningenlijsten / rekeningen / koopaktes
2.08.95 B.2.2.1	(1909)1910-1994	Veelal stukken over het muntgebouw aan de Leidseweg. -Stukken muntgebouw aan de Neude waaronder taxatierapport, tijdelijke verhuur van panden en inventarislijsten ter verkoop aangeboden -Archief B.1.9 inventaris van archieven vanaf 1813
2.21.172 I->c->b2 140-147	1842	Archief Agnites Vrolik (inspecteur essayeur generaal Rijksmunt en directeur Muntcollege 1840-1854) -auteur boekje grote bouwcampagne 1853 (bronnenlijst) -(142)gaat over brandverzekering van het Muntgebouw -(146)brief obv kritiek van boekje '...verrigte tot herstel..'
2.04.13 2.2.2.1.3 → 220	1910-1916	Stukken overdracht voormalig Muntgebouw Neude 17 aan de Ministerie van WHN (tevens dienstwoning Rijksbouwkundige)
Ook zoeken op afbeeldingen		
Utrechts Archief		
802 nr. 1798 & 1799	1856	Bestekken en voorwaarden voor verbouwingen aan de Rijksmunt (bestekken Oude Gracht-zijde: kelders, portierswoning, waarvan ook het interieur, en kleine binnenplaats)
Grootste verzameling van afbeeldingen en foto's van het complex. Bevat ook alle tekeningen van Verlaan, een plattegrond met alle machines ingetekend en de opmetingstekening uit 1647		

Ter info: archiefnummer 2.08.94 (N.A.) bestaat uit minstens 15 dozen. Het gebouwencomplex komt voornamelijk voor in de genoemde archiefnummers. Dit sluit niet uit dat het elders in dit archief niet voorkomt.

Ook zoeken op: rijksmunt / muntgebouw / munt / inventaris munt / bestek munt / archieven van generaalmeesters en essayeurs

Bijlage 2: Archiefnummers St. Ceciliaklooster

Utrechts Archief		
<u>Archiefnummer</u>	<u>Periode</u>	<u>Informatie</u>
4.3.02.	1500 - 1650	Handgeschreven bronnen waarvan een klein gedeelte is getranscribeerd. Bevat een kort verhaal met bronvermeldingen over de ontwikkeling van het klooster en enkele kloostergebouwen. De handgeschreven bronnen hebben altijd een getypte titel. Hier worden er ook verwezen naar aankopen van verschillende panden. Niet alle panden zijn precies te plaatsen. Wellicht wordt dit duidelijker door de brieven te transcriberen.
<u>Zoektermen afbeeldingen:</u> convent st cecilia / cecilia(s)klooster / kaart utrecht / neude		
<u>Link:</u> https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miadt=39&mi code=708&miview=inv2		

Ontstaan klooster

1397

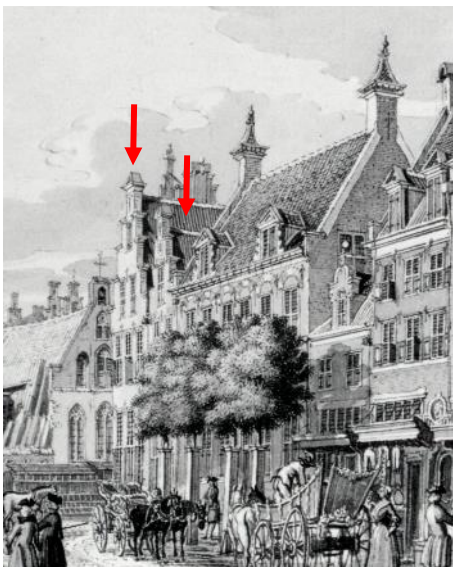
Klooster aan de Neude opgezet door familie van der AA voor nonnen van hoge adel die hier besloten woonden. In 1403 werd een perceel met hofstede aan de Oudegracht toegevoegd aan het kloosterterrein. (afb. uit 1572)



1400-
1500

Uitbreiding klooster

Het klooster heeft voornamelijk in de 15^e eeuw meerdere panden gekocht of in bezit gekregen aan de Oudegracht en Neude. Tussen 1403-1558 zijn verschillende huisjes en loodsen gebouwd op een hofstede aan de Neude grenzend aan het convent. In 1467 zijn twee huisjes aan de Neude aangekocht. Ook het huis ten zuiden van de kapel behoorde tot het klooster. Tussen 1403-1456 zijn er meerdere panden aan de Oudegracht gekocht ten zuiden van Huis Sandenborch (O.G. nr.104/wz 77).



1618

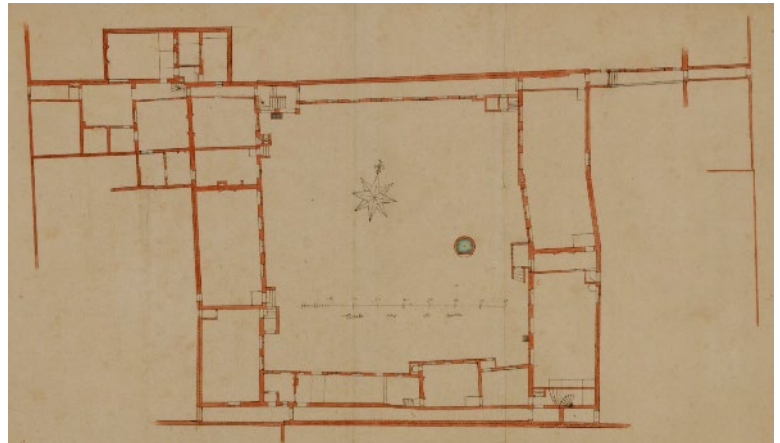
Kapel wordt wachthuis

De kloosterkapel wordt in dit jaar omgebouwd tot wachthuis voor soldaten. Deze werd in 1656 verkocht. In 1744 (afbeelding) hadden zowel kerk als het kapel inmiddels een trapgevel gekregen. Gezien de verhoudingen van de bouwmassa, zijn alleen de gevels en het interieur veranderd. De bouwmassa is hetzelfde gebleven.

Verhuizing Statenmunt

1647

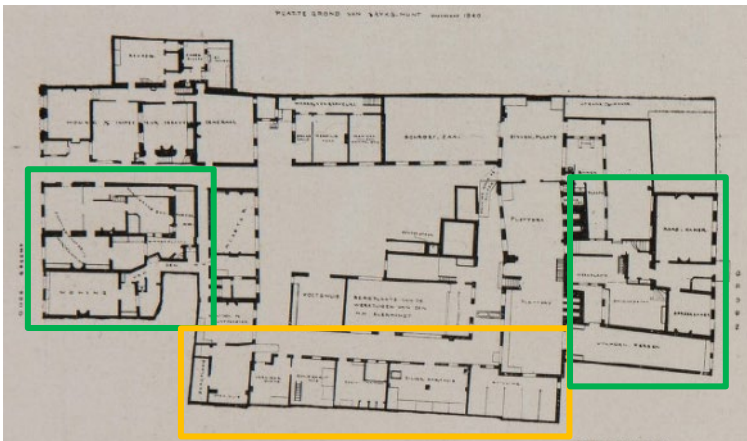
De Statenmunt werd gehuisvest in een gedeelte van de kloostergebouwen. Het ging hier grotendeels om de gebouwen op het binnenterrein. Aan de Oudegracht werd een nieuwe muntmeesterswoning gebouwd met een klassieke gevel met pilasters, guirlandes en kruiskozijnen. In 1786 werd de poort verbouwd en zijn waarschijnlijk ook de kruiskozijnen vervangen door schuiframen.



1795

Bouw smelthuis

Bouw van het nieuwe smelthuis. Voorheen werden waarschijnlijk de kloostergebouwen gebruikt als smelthuis. De kloostergang en gebouwen aan de zuidzijde zijn in 1795 gesloopt. Dit was een van eerste grote verbouwingen sinds de verhuizing van de Statenmunt. Het is nog onduidelijk wanneer de gebouwen aan de noordzijde en op het binnenterrein zijn gebouwd. Waarschijnlijk is het koetshuis op het binnenterrein pas gebouwd toen het entree aan de muntmeesterswoning werd verbreed in 1786.



koop percelen Neude en Oudegracht

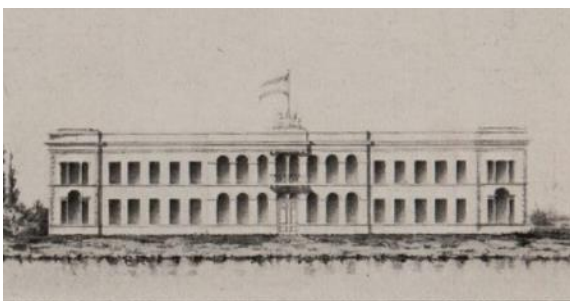
De drie percelen ten zuiden van de Muntmeesterswoning werden in 1811 gekocht voor gebruik als ambtswoningen voor o.a. de controleur en kassier. In 1817 werd het patershuis erbij gekocht. In 1821 kocht de muntmeester van de munt met eigen geld de tot woonhuis verbouwde kapel

1811-
1821

1840

Plan nieuwe Rijksmunt

Vanwege het centraliseren van de muntproductie moest de Rijksmunt uitbreiden. Hiervoor waren eerst plannen gemaakt om aan de Buitensingel een nieuw gebouw te plaatsen. In (jaar) werd besloten door (wie?) dat door het aankopen van aangrenzende percelen en een ingrijpende verbouwing, dat de Rijksmunt niet hoefde te verhuizen.



Grote verbouwing

1843

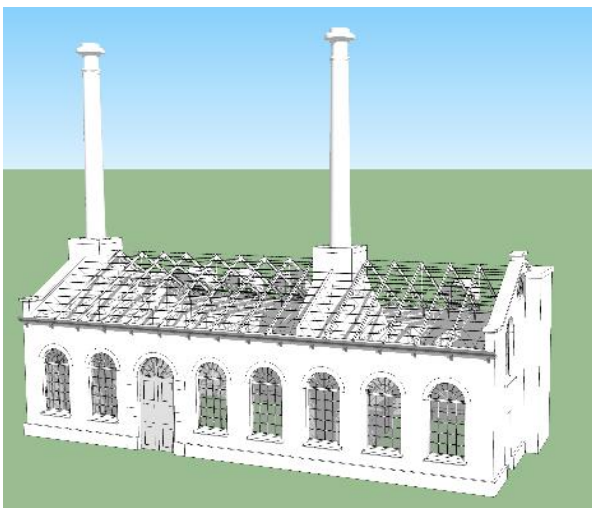
Tussen 1839-1843 zijn er tekeningen gemaakt voor de grote verbouwing. In dit jaar zijn verbouwings- en nieuwbouw plannen ingediend door stadsarchitect J. van Maurik. Delen van aangrenzende percelen zijn aangekocht. De gebouwen op het binnenterrein zijn grotendeels gesloopt en vervangen door o.a. een nieuw smelthuis en pletzaal. De voormalige pletzalen zijn verbouwd tot nieuwe muntzalen. Zowel aan de Neude als Oudegrachtzijde zijn er kleinere ingrepen gedaan ter vernieuwing en verbetering van de ruimten. Over de verbouwing en verbeteringen aan de muntproductie heeft (de functie benoemen) A. Vrolik een publicatie uitgebracht in 1853.



1843

Bouw smelthuis

Het nieuwe smelthuis wordt in de tuin van een aangekocht perceel gebouwd. In de bestekken zou het smelthuis uiterlijk in mei 1843 opgeleverd moeten zijn. In september 1842, nadat de fundering klaar was, werden wijzigingen doorgevoerd voor de opstaande wanden. Dit is een van de weinige schetsen die nog in het archief zijn opgenomen. Na de bouw van het nieuwe smelthuis werd het oude smelthuis met stallen gesloopt. Er vonden toen enige werkzaamheden plaats in de oude pletzaal en muntmeesterswoning.



Bouw pletzaal & muntzaal

1845/
1846

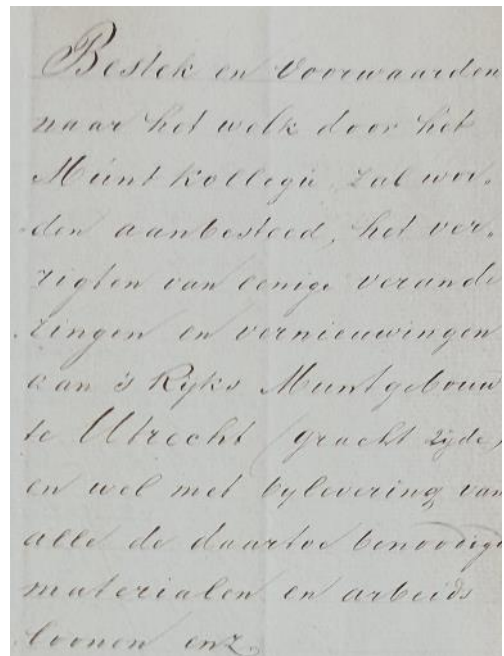
De nieuwe pletzaal wordt gebouwd op een nieuw aangekocht perceel ten noorden van de binnenplaats. Daartegenaan worden een gloeihuis met een schoorsteen van 34 meter hoog. In 1846 wordt de nieuwe muntzaal op de fundering van de oude pletzaal gebouwd met aangrenzende kamers en een kleine gloeihuis. Link 3D: <https://skfb.ly/6THQD>



Verbouwing Oudegracht

1856

In dit jaar werden o.a. de gevels van de werfkelders gesloopt en opnieuw opgebouwd en de portierswoning en de kleine binnenplaats verbouwd.



1874

Aankoop panden O.G.

Voor de uitbreiding van het complex met een Poststempelfabriek werden aan de Oudegracht twee percelen gekocht met kleine binnenplaatsen (blauw).



Verhuizing Rijksmunt

1903-
1912

Rond 1900 werden plannen gemaakt voor een nieuw muntgebouw aan de Leidseweg. Dit werd gebouwd van 1903-1911. In 1912 werd het nieuwe gebouw in gebruik genomen. Enkele panden van het oude muntcomplex werden verhuurd.



Sloop binnenterrein en Neude

1919

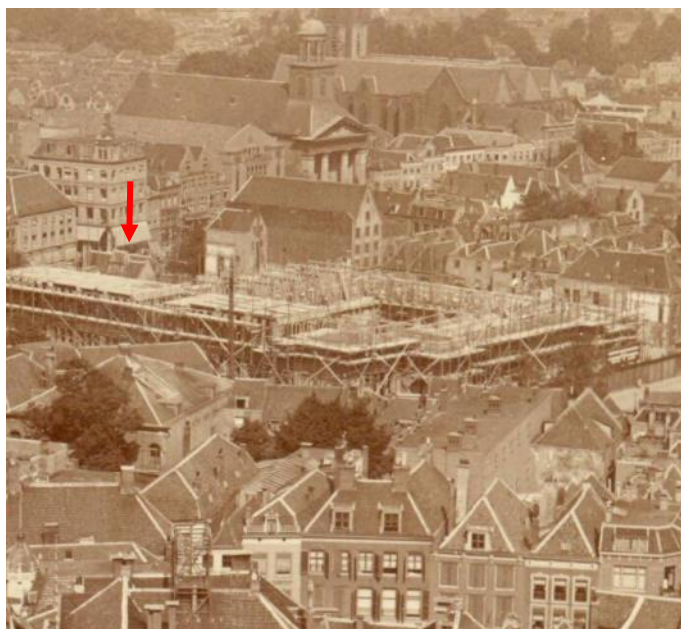


De gebouwen op de binnenplaats en aan de Neude waren al grotendeels gesloopt in 1919. De panden aan de Oudegracht stonden er nog. In 1918 werd reclame gemaakt voor de verkoop van de 'afbraak' van de gebouwen aan de Oudegracht. In dit jaar is ook gestart met de bouw van het postkantoor.

Sloop panden Oudegracht

1922

De sloop van deze panden begon waarschijnlijk rond 1922. De bouw van het postkantoor was al vergevorderd. Een foto uit 1922 toont aan dat 1 van de panden aan de Oudegracht nog niet was gesloopt. De eerste verdiepingen van het postkantoor waren al gebouwd. Tot en met 1928 werden ook de overgebleven panden aan de Neude, Potterstraat en Oudegracht gesloopt. Het postkantoor was nu een vrijstaand gebouw



Hoofdpostkantoor

1924

In 1924 werd het Hoofdpostkantoor, ontworpen door architect J. Crouwel, opgeleverd. In de jaren 70 van de 20^e eeuw is het gebouw grondig gerenoveerd. In 2008 is het gebouw veranderd van eigenaar en het werd uiteindelijk in 2011 gesloten.





1928

Verbreding Potterstraat

In de eerste kwart van de 19^e eeuw waren er al plannen om ingrijpende veranderingen aan te brengen op stedenbouwkundig niveau vanwege de introductie van o.a. openbaar vervoer. De Potterstraat, voorheen een smalle straat, moest een hoofdroute worden en daarom ook verbreed worden. Ondanks bezwaren van eigenaren, werden alle particuliere panden onteigend en de panden aan de zuidzijde gesloopt. In 1928 werd het laatste pand gesloopt. (foto: sloop panden Potterstraat met het postkantoor op de achtergrond)

Herbestemming postkantoor

2016

In 2016 werd besloten het g te herbestemmen tot een cultureel centrum met een bibliotheek, auditorium en winkels. Het binnenterrein werd geheel overkapt en van kelders voorzien. Voorafgaand aan de werkzaamheden is hier archeologisch onderzoek verricht waarbij o.a. gedeelten van de oude kelders, vermoedelijk uit de kloosterperiode, werden gevonden. Ook zijn er vele vondsten, zoals aardewerk en zeldzame muntplaatjes aangetroffen.



2020

Opening Postkantoor

Maart 2020 zou de nieuwe bibliotheek open gaan maar dit is niet gebeurd vanwege de maatregelen door de coronacrisis. De opening heeft uiteindelijk plaatsgevonden op 11 mei 2020.



Bijlage 4. Beeldmateriaal Neude



Patershuis en voormalige zijkapel op de Neude Bron: Collectie Nederland nr. 238265



Rijksmunt met aangrenzende panden. Rood: smalle doorgang naar het binnenterrein. Bron: U.A. nr. 64605



Afbraak complex in 1918. Zijkapel en patershuis gesloopt. Voormalige kapel staat nog Bron: U.A. nr. 39466

Bijlage 5. Beeldmateriaal binnenplaats (bronnen: Utrechts Archief & Collectie Nederland)



Gezicht op de muntzaal met links de pletzaal – U.A. 808898



Sloop binnenplaats met gezicht op de achtergevels in 1919 van de Potterstraat en links achtergevels Oudegracht – U.A. 80572



Oudegracht zijde met de rechts de toegangspoort op de binnenplaats – U.A. 106320



Gezicht op het smelthuis en vrijstaande gebouw op de binnenplaats. Bron: Collectie Nederland



Gezicht op de hoek van pletzaal en panden op de binnenplaats. Links: Oudegrachtzijde Bron: C.N.

Bijlage 6. Beeldmateriaal Oudegracht



De Oudegracht in beeld. De eerste foto is gemaakt circa 1860 en laat de oudere gevels zien van de drie panden naast de muntmeesterswoning. In 1900 (derde foto) hebben deze drie gevels andere geveltoppen. Rechts is huis Drakenburg te zien. Foto twee (1907) is op de Oudegracht genomen met rechts de Rijksmunt.

Bron: Utrechts Archief

1.808267

2. 66572

3. 2130



Bijlage 7. Beeldmateriaal interieurs (bronnen: Utrechts Archief & Collectie Nederland)



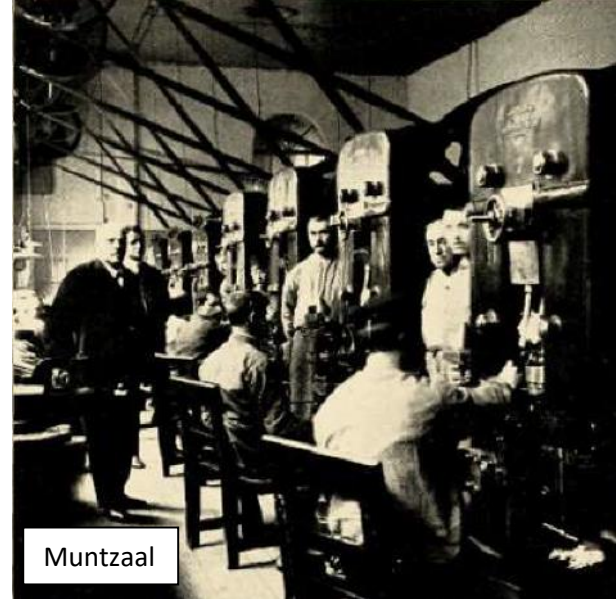
Woonkamer 1e verdieping Oudegracht 73
Bron: Utrechts Archief – 812048 – uit 1905



Pletzaal met gietijzeren kolommen



Smelthuis



Muntzaal



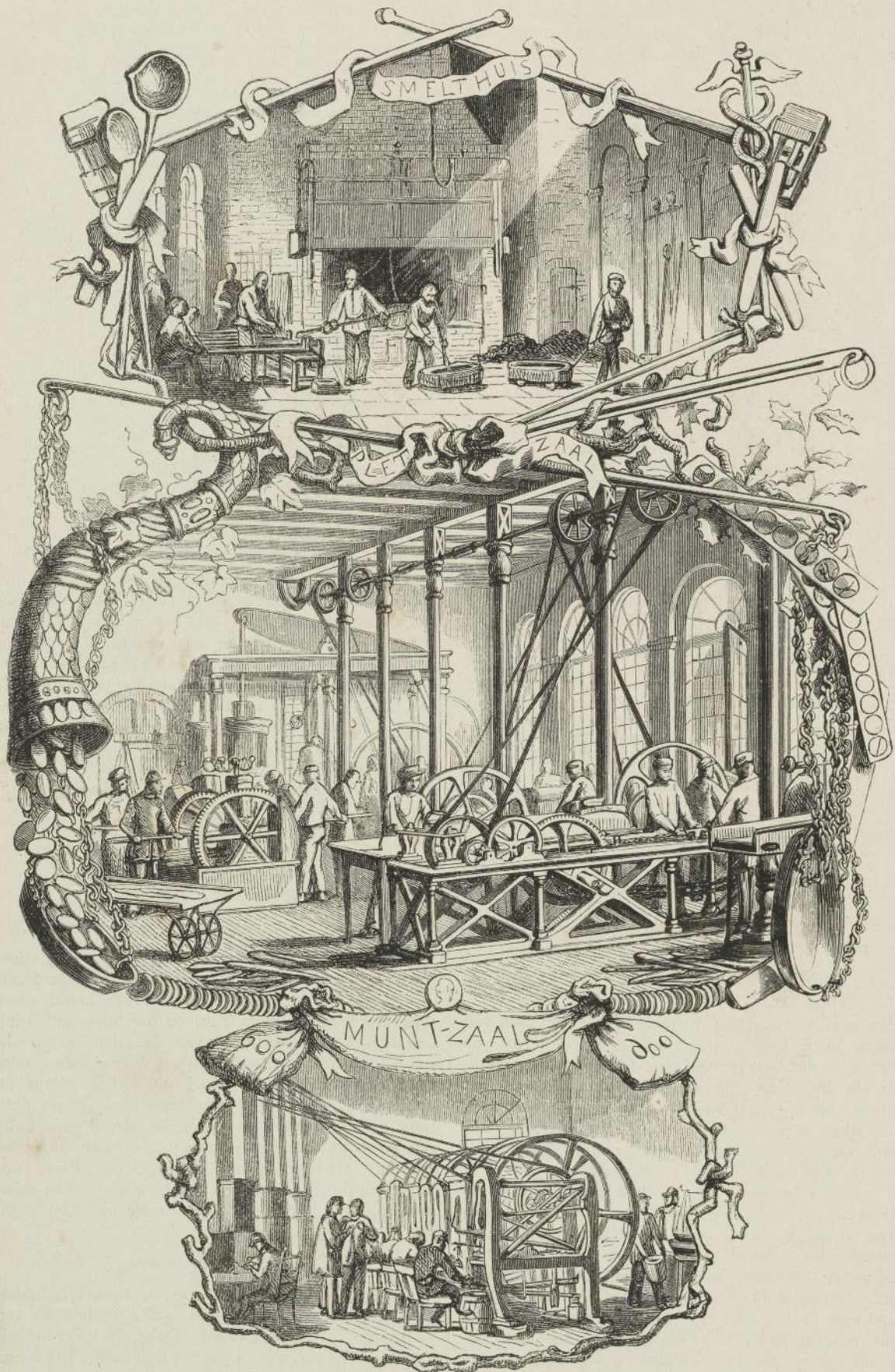
Ketelhuis naast de pletzaal



Weegmachine in de pletzaal

Bron: Een bezoek aan 's Rijksmunt te Utrecht – F.Feith 1908

EEN BEZOEK AAN 'S RIJKS MUNT TE UTRECHT.



'T SMELTHUIS, DE PLETTERIJ EN DE MUNTZAAL VAN 'S RIJKS MUNT;
teekening op hout van D. van der Kellen Jr.

Interieurbeelden van het smelthuis, pletterij en muntzaal. Tekenaar: D. van der Kellen in 1863
Bron: Utrechts Archief – 37825

Bijlage 8. Plattegronden, doorsneden en tekeningen



Plattegrond rijksmuntcomplex 1860-1874. De plaatsing van de machines zijn met potlood ingetekend.
Boven: Neude / Onderaan: Oudegracht/ Links: Potterstraat
Bron: Utrechts Archief – 216832

OUDE RYKSMUNT AAN DE OUDEGRACHT EN NEUDE

TE UTRECHT. 3A300.

CAVILLO 3933

AANZICHT GH



AANZICHT EF

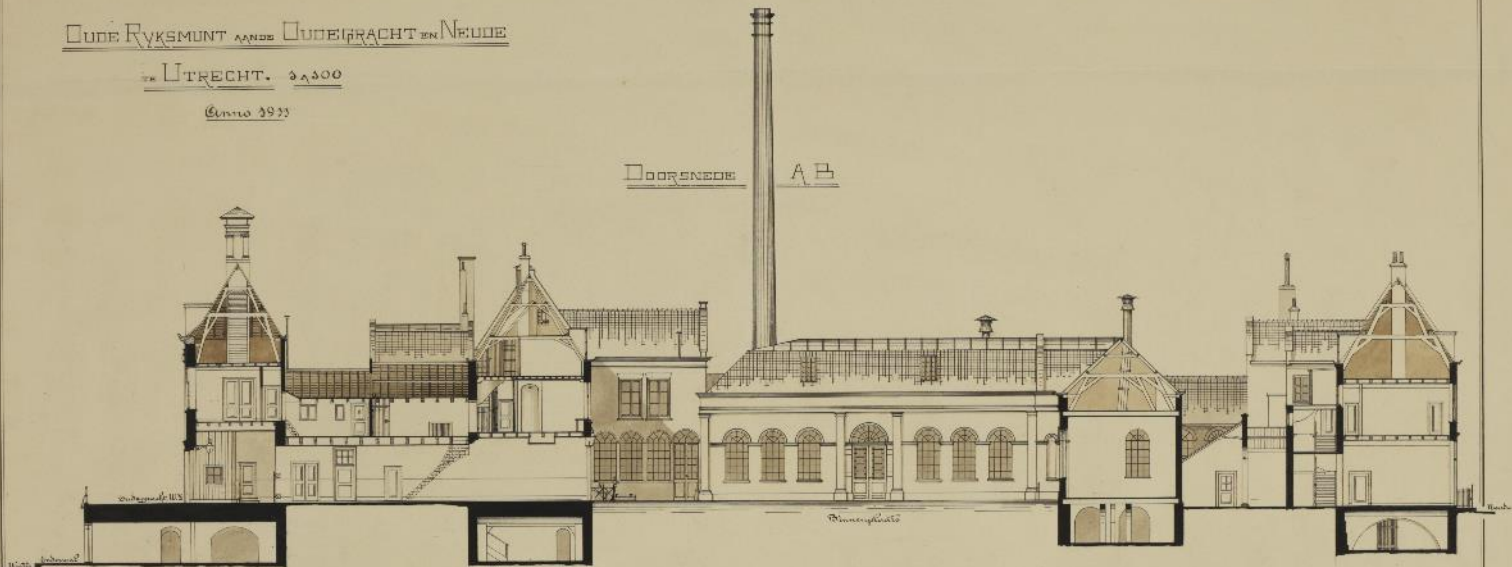


OUDE RYKSMUNT AAN DE OUDEGRACHT EN NEUDE

TE UTRECHT. 3A300

CAVILLO 3933

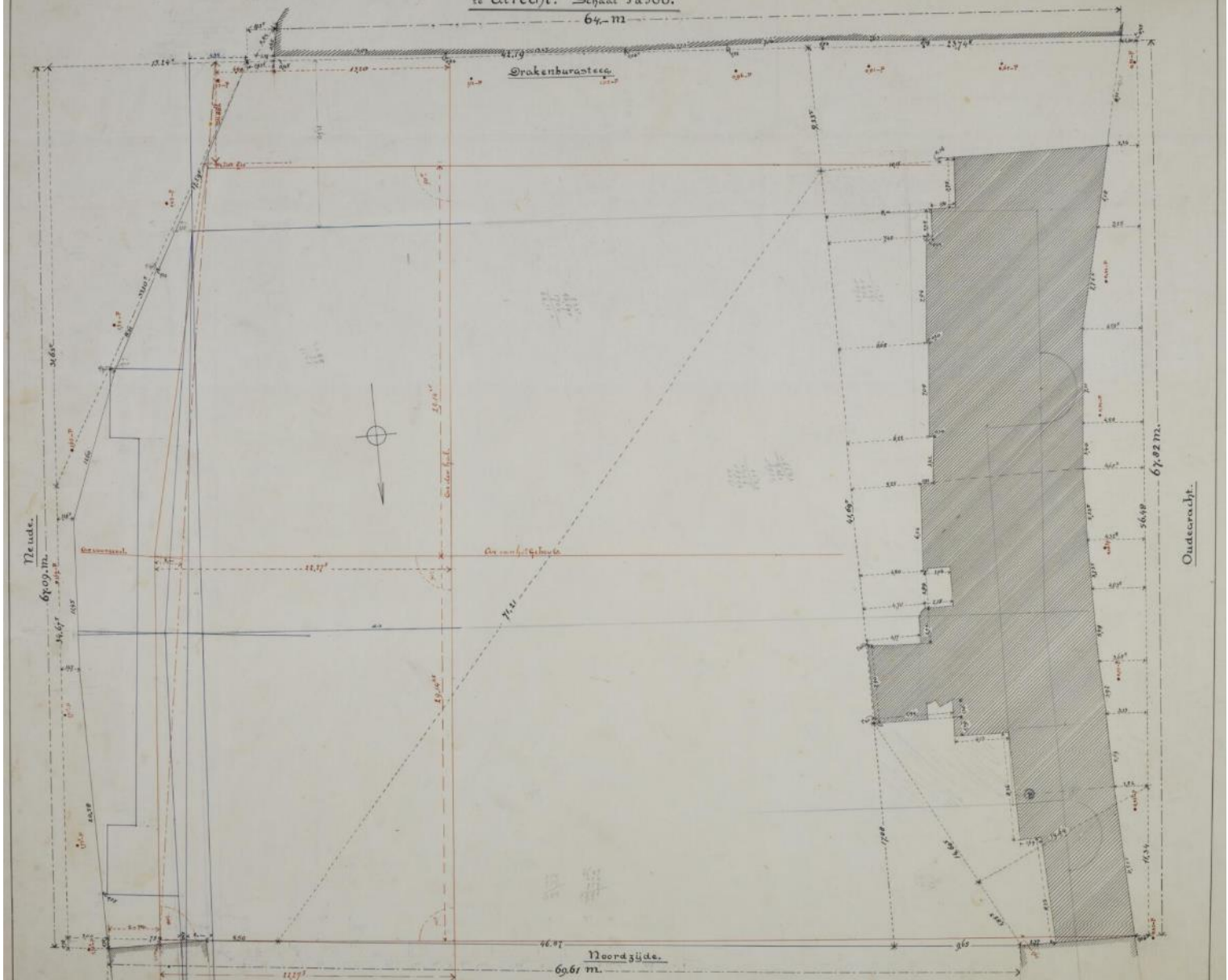
DOORSNEDE AB



DOORSNEDE CD

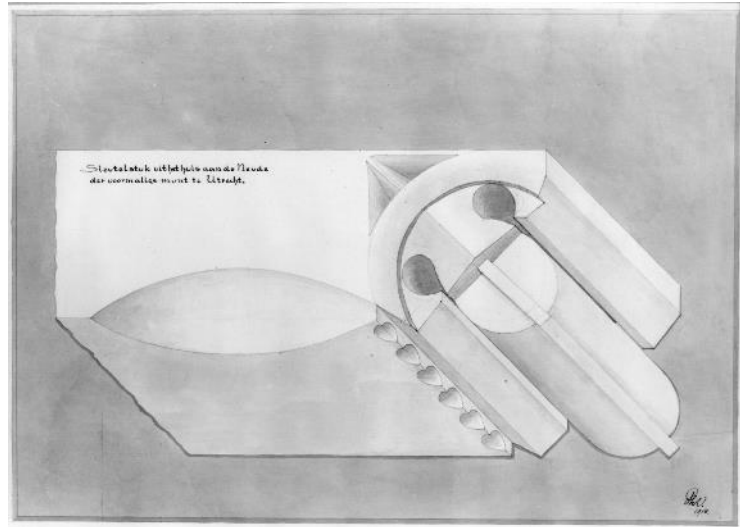
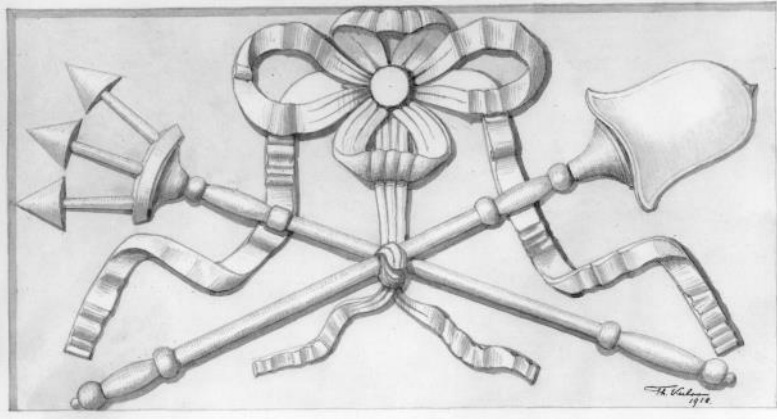


Situatie voor het te bouwen Post en Telegraafgebouw
te Utrecht. Schaal 1:200.
64.-11

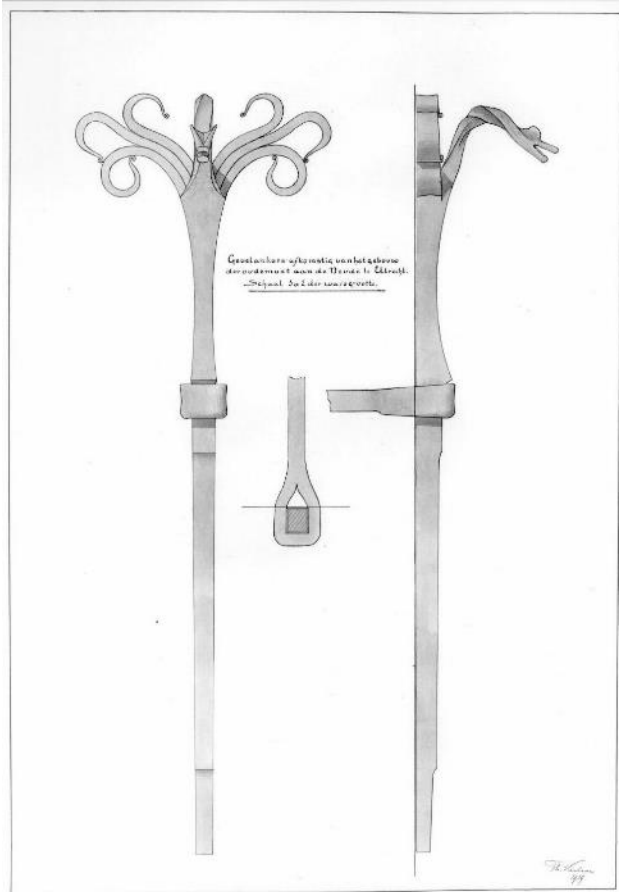


Situatietekening van de nog niet gesloopte panden aan de Oudegracht met een uitlijn van het Hoofdpostkantoor door Theo Verlaan in 1918
Links: Neude / Rechts: Oudegracht

Cartouse in de schoorsteenmantel der muntmeesterskamer der oude munt aan de oudegracht te Utrecht.

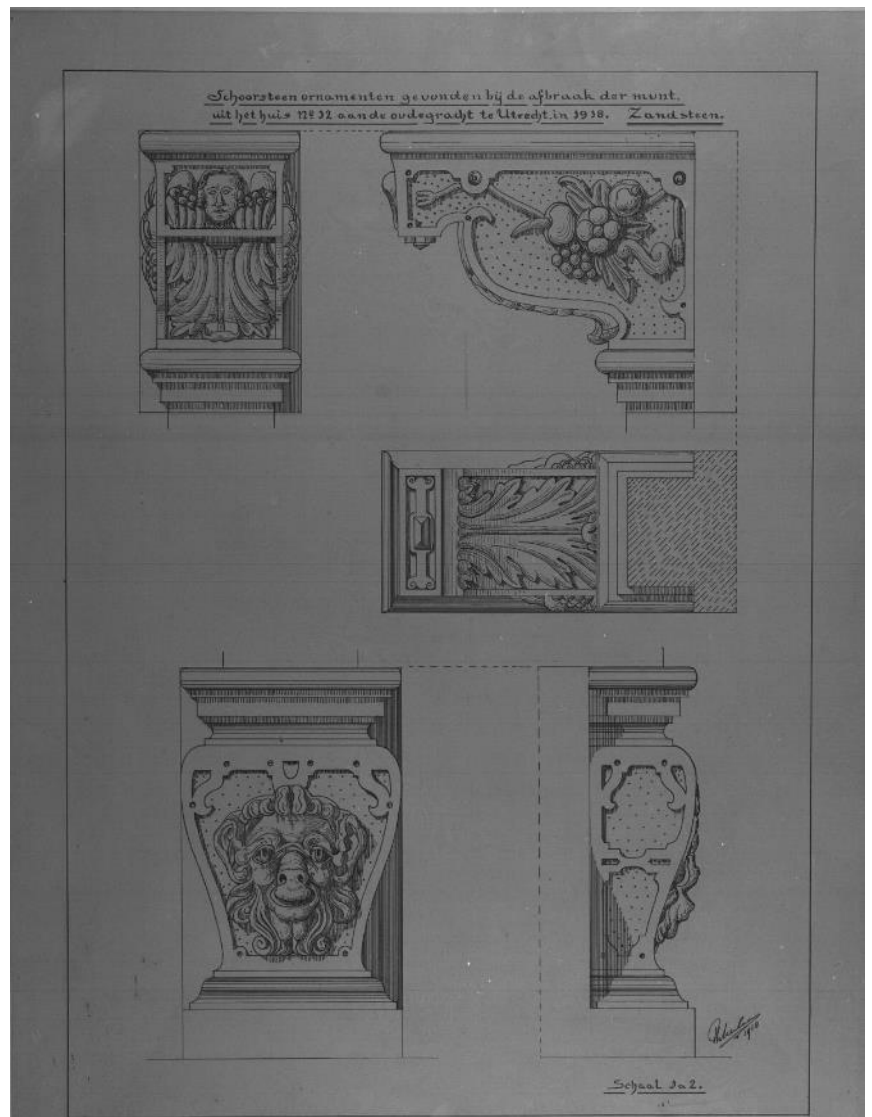
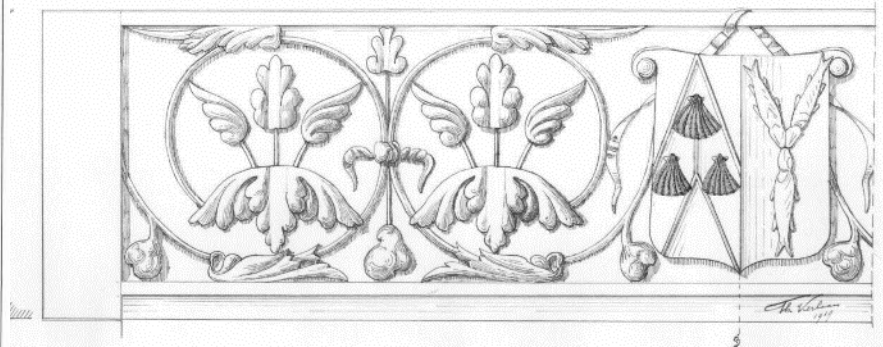


Sleutelstuk uit het huis aan de Meent der voormalige munt te Utrecht.



Gevelankers uitkomstig van het gebouw der oude munt aan de Meent te Utrecht. —Schaal 3/2 in de voorzijde.

Stijl van zandsteen gevonden bij het afbreken der Meent aan de Oudegracht te Utrecht in 1939. gevonden in de kelder van het huis Bouwman anno 1500. —Schaal 3/2.



Schoorsteenornamenten gevonden bij de afbraak der munt uit het huis 1732 aan de oudegracht te Utrecht in 1938. Zandsteen.

Decoratieve elementen aan de panden van het Rijksmuntcomplex getekend door Verlaan

1. Cartouche uit de muntmeesterswoning
2. Sleutelstuk uit het patershuis
3. Gevelankers van het patershuis
4. Zandsteenlatei in een huis aan de Oudegracht
5. Zandsteen schoorsteenelementen uit een huis aan de Oudegracht

Bron: Utrechts Archief

1. 37801
2. 31297
3. 31299
4. 31292
5. 31298

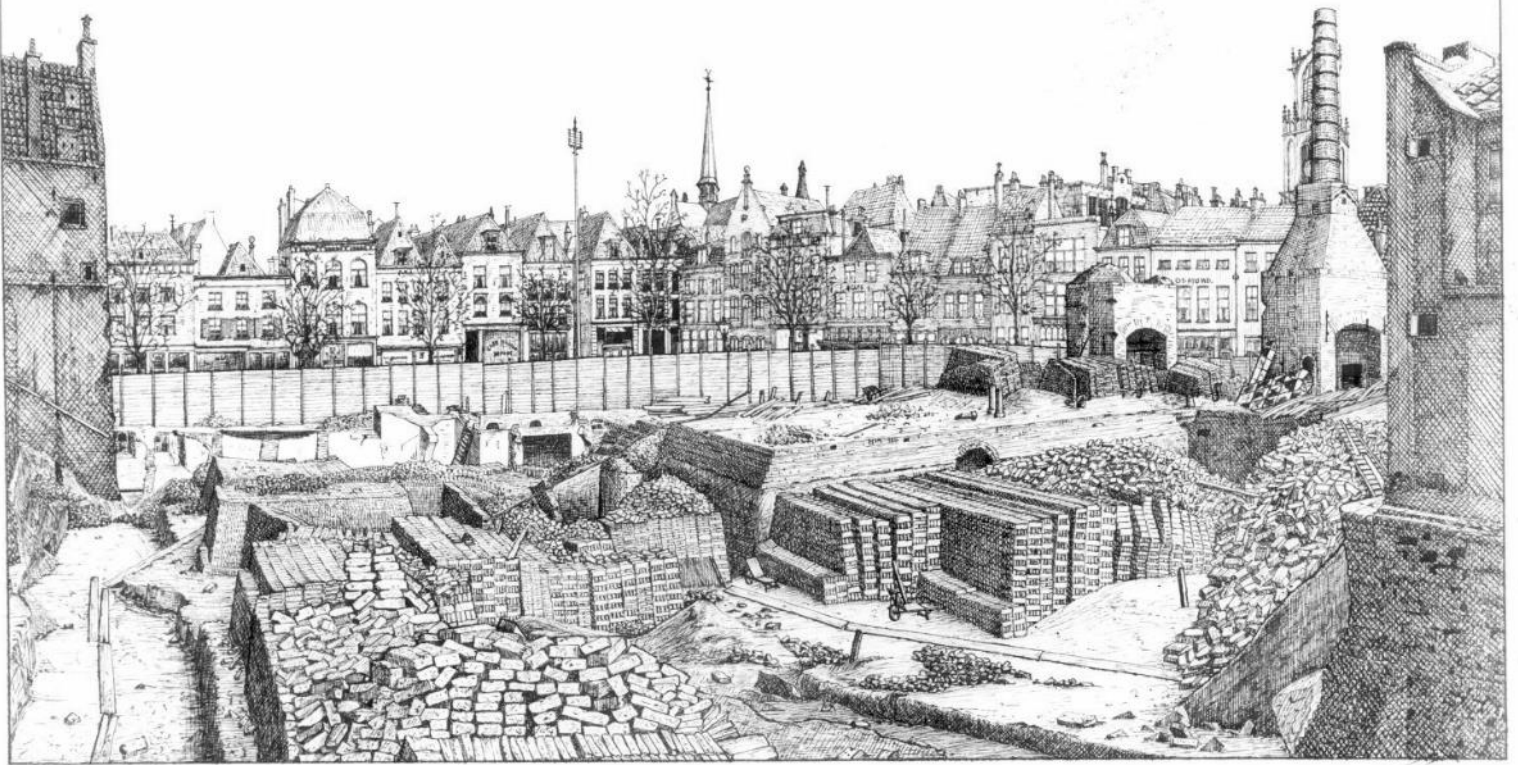
Vondsten bij het afbreken der Munt aan de Oudegracht te Utrecht in 1918.
Gevonden in het voormalige Registratiegebouw. beschildering van zolderbalken.
Anno 1400.



Schaaf 1/4. Ph. K. Schreier
1919.

Aangetroffen beschildering van zolderbalken in het Registratiegebouw daterend uit circa 1400. Het voormalige patershuis werd na de verhuizing van de Rijksmunt gebruikt voor de Registratie van Domeinen.
Bron: Utrechts Archief – 31291

Gezicht op de afbraak van het muntcomplex van de binnenplaats en panden aan de Neude in 1919 en 1920. Waarschijnlijk heeft Verlaan deze getekend kijkende vanuit de voormalige muntmeesterswoning.
Bron: Utrechts Archief – 30493 / 31290



Bijlage 9. Enkele schilderijen Ids Wiersma



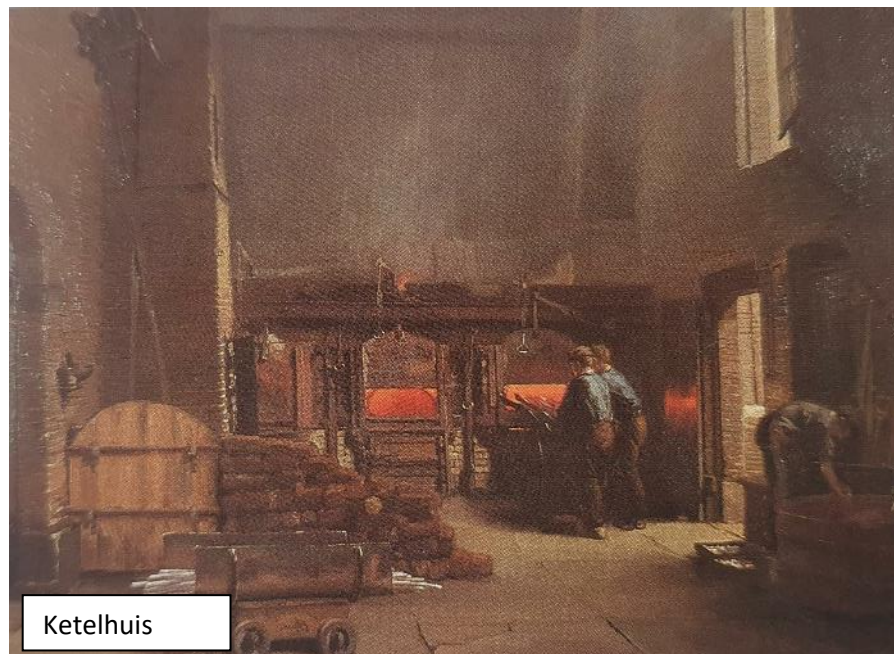
Muntzaal



Smelthuis



Blanchement



Ketelhuis



Pletzaal

Bron: Collectie Centraal Museum

Muntzaal: 11531 - b

Blanchement: 11531 - c

Smelthuis: 11531 - a

Ketelhuis: 11531 - d

Bijlage 10: Verklaring kennisneming plagiaat



Universiteit Utrecht

Faculteit Geesteswetenschappen
Versie september 2014

VERKLARING KENNISNEMING REGELS M.B.T. PLAGIAAT

Fraude en plagiaat

Wetenschappelijke integriteit vormt de basis van het academisch bedrijf. De Universiteit Utrecht vat iedere vorm van wetenschappelijke misleiding daarom op als een zeer ernstig vergrijp. De Universiteit Utrecht verwacht dat elke student de normen en waarden inzake wetenschappelijke integriteit kent en in acht neemt.

De belangrijkste vormen van misleiding die deze integriteit aantasten zijn fraude en plagiaat. Plagiaat is het overnemen van andermans werk zonder behoorlijke verwijzing en is een vorm van fraude. Hieronder volgt nadere uitleg wat er onder fraude en plagiaat wordt verstaan en een aantal concrete voorbeelden daarvan. Let wel: dit is geen uitputtende lijst!

Bij constatering van fraude of plagiaat kan de examencommissie van de opleiding sancties opleggen. De sterkste sanctie die de examencommissie kan opleggen is het indienen van een verzoek aan het College van Bestuur om een student van de opleiding te laten verwijderen.

Plagiaat

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk. Je moet altijd nauwkeurig aangeven aan wie ideeën en inzichten zijn ontleend, en voortdurend bedacht zijn op het verschil tussen citeren, parafraseren en plagiëren. Niet alleen bij het gebruik van gedrukte bronnen, maar zeker ook bij het gebruik van informatie die van het internet wordt gehaald, dien je zorgvuldig te werk te gaan bij het vermelden van de informatiebronnen.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:


- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder (deugdelijke) verwijzing: parafrasen moeten als zodanig gemarkeerd zijn (door de tekst uitdrukkelijk te verbinden met de oorspronkelijke auteur in tekst of noot), zodat niet de indruk wordt gewekt dat het gaat om eigen gedachtengoed van de student;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het zonder bronvermelding opnieuw inleveren van eerder door de student gemaakt eigen werk en dit laten doorgaan voor in het kader van de cursus vervaardigd oorspronkelijk werk, tenzij dit in de cursus of door de docent uitdrukkelijk is toegestaan;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

De plagiaatregels gelden ook voor concepten van papers of (hoofdstukken van) scripties die voor feedback aan een docent worden toegezonden, voorzover de mogelijkheid voor het insturen van concepten en het krijgen van feedback in de cursushandleiding of scriptieregeling is vermeld.



In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden.

Onwetendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.
Naam: Margyene Booi
Studentnummer: 6055516
Datum en handtekening: 12 augustus 2020 

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.